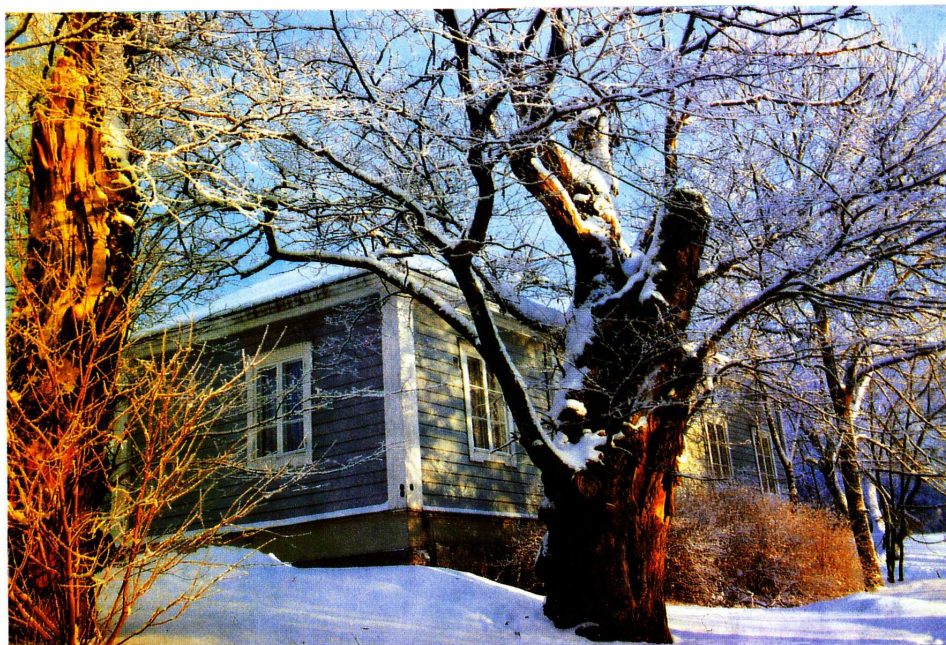

Arina

Järvenpää-seura
1999

Arina

Järvenpää-seura aloitti vuonna 1982 kotiseutuaiheisen julkaisusarjansa, joka nimettiin ARINAKSI. Tavoitteena on ollut koota Järvenpäästä kuvaavia kirjoituksia, kertomuksia, runoja ja valokuvia nykyisten ja tulevien sukupolvien tietoon ja käyttöön.

Tämäkertainen julkaisu esittelee eräitä paljasjalkaisia järvenpääläisiä, kotiseutumme luontoa, menneisyyttä ja tulevaisuuttakaan unohtamatta sekä valokuvia, jotka kertovat Järvenpään voimakkaasta muutoksesta, kehityksestä. Tuusulanjärven kulttuuriyhdistyksen tunnetuista ja merkittävistä henkilöistä ARINA esittelee tällä kertaa valtioneuvos, professori EMIL NESTOR SETÄLÄN, erikoisesti hänen poliittisen toimintansa.

Järvenpää-seuran julkaisun aiheet voivat vastaisuudessa myös vaihdella. Seura tarjoaa järvenpääläisille mahdollisuuden julkaista erilaisia kotiseutumme liittyviä kirjoituksia ja valokuvia, kuultua ja nähtyä. Toivomme, että ottaisitte näissä asioissa yhteyttä Järvenpää-seuran johtokunnan jäseniin. Toivottavasti tämäkin ARINA laajentaa kiinnostusta järvenpääläiseen kotiseututyöhön.

Järvenpää-seura
VÄINÖ LEINONEN
puheenjohtaja

Toimitus:
Orvokki Harjuvaara
Olli Kumpulainen
Hely Leinonen
Ann-Mari Sintonen
Irma Sipiläinen

Kansikuva: Vanhankylänniemen kartanopuiston vuorijalavia
Kuvannut: Jouko Veikkolainen

Takakansi: Mahtavat tammet kehystävät Vanhankylänniemen kartanopuistoa. Puut istutettiin 1780-luvulla.
Kuvannut: Jouko Veikkolainen

ISSN-0359-4432
Järvenpään Offsetpaino Ky 1999

Arina

1999

Sisältö:

Kulttuuri kaupungin vahvuustekijänä	Erkki Kukkonen Kaupunginjohtaja	3
Saara Peltola Setälä- kirjansa julkistamistilaisuudessa	Orvokki Harjuvaara	5
E.N.Setälä sivuraiteilla	Saara Peltola	6
Varpusesta haukaksi	Dosentti Vesa Vares	8
Kalevala ei taatusti ole tylsää luettavaa	Hely Leinonen	13
Villa Kokkonen Järvenpään kaupungin haltuun	Olli Kumpulainen	17
Järvenpään seurakunta	Orvokki Harjuvaara	20
Runoja	Magdaleena Horttanainen	21
Maisemaa vaalimaan	Jouko Veikkolainen	22
Tuusulan Vanhempi Neulomaseura	Aino Lehtonen	24
Sibeliuksenkatu ennen ja nyt	Ann-Mari Sintonen	26
Juoksupojista Järvenpään Vedon urhelijoiksi	Kaino Pirttilahti	32
Perheeni historiaa ja vähän Järvenpäänkin	Tyyne Aro	36
Miten Järvenpää on muuttunut 50 vuodessa	Meeri Tuokko-Mansikka	42

**Kaupunginjohtaja
Erkki Kukkonen**

Kulttuuri kaupungin vahvuustekijänä

Järvenpään kaupunki pitää yhtenä menestymisensä perustana kulttuuria. Olemme tulevaisuuskuvasamme vuodelle 2005 linjanneet asiaa seuraavasti: Kaupunki on tunnettu kulttuurikaupunki, ja kulttuuri elää voimakkaasti nykyisyydessä. Vuonna 2005 Järvenpään kaupungissa hyödynnetään laajasti kulttuurimatkaillen tarjoamia mahdollisuuksia.

Kun näin on Järvenpäässä tehty, sen täytyy perustua johonkin. Perustelemme kulttuuria voimatekijänä kulttuuriin liittyvällä historialla mutta myös sillä, että kulttuuri sykkii koko ajan voimakkaasti ympärillämme.

Kulttuurihistoriastamme löydämme perusteluita siitä, että kulttuuriperintemme on suomalaisittain tarkasteltuna poikkeuksellisen rikas. Tämä erinomainen kulttuuritaustamme ja kulttuurihistoriamme perustuu siihen tosiasiaan, että tänne Tuusulanjärven rantamaisemiin, nykyisen kaupungin alueelle, kehittyi vuosisadan vaihteen molemmin puolin ainutlaatuinen taiteilijayhteisö.

Tämä taiteilijayhteisö syntyi vuonna 1897, kun kansalliskirjailijaksemme kohonnut Juhani Aho vaimonsa taidemaalari Venny Soldan-Brofeldtin kanssa muutti Aholaan. Juhani Aho houkutteli sen aikaiset taiteilijaystävänsä asumaan tänne. Se että näin tapahtui, johtui myös siitä, että taiteilijoiden oli hankala asua Helsingissä juuri alkaneiden venäläistä-

mistoimenpiteiden johdosta. Taiteilijat halusivat myös taiteen tekemiselleen rauhallisen ympäristön. Edellytys oli myös se, että yhteys Helsinkiin säilyi. Tämä oli mahdollista, koska junalla matka taittui noin tunnissa.

Pidämme kaupungillemme erityisenä, jopa ainutlaatuisena menestystekijänä sitä, että olemme Sibeliuksen kotikaupunki. Tämän tosiasian parempi tunnetuksi tekeminen on kaupungistamme saatavan mielikuvan kannalta hyvin tärkeää. Voimme olla järvenpääläisinä suorastaan ylpeitä siitä, että meillä on mahdollisuus profiloitua henkilöön, jonka kaltaista Suomessa ei ole toista.

Olemme siis ylpeitä Sibeliuksestamme, mutta kysymys ei ole ainoastaan hänestä, vaan tämän nimistön alle liittyvät laajasti ne kulttuurihistorian vaiheet, jotka kokivat kukoistuksensa Tuusulanjärven taiteilijayhteisön keskuudessa. Kun asia laajenee tähän näkymään, puhumme suomalaiskansallisesta ilmiöstä, joka on ainutlaatuista maassamme. On suorastaan hämmästyttävää, että nykyisen kaupungimme alueella asuivat samanaikaisesti kansallisen heräämisemme merkittävät henkilöt säveltäen, kuvataiteen ja kirjallisuuden alueilla. Säveltänteessä Jean Sibelius, kuvataiteessa Eero Järnefelt ja kirjallisuudessa Juhani Aho.

Veijo Meri on luonnehtinut tätä seutua mm. seuraavasti: "Täällä luotiin Suomen taiteen suurena kultakautena 1900-1910 ja sen jälkeen omaleimaisen kansallisen kulttuurin perusta ja kansainvälisesti merkittävintä suomalaista taidetta".

Haluamme täällä kulttuurihistoriallamme luoda kaupungille vahvan imagon. Tässä yhteydessä imagolla tarkoitetaan tiettyä ulkoista identiteettiä eli sitä yleistä mielikuvaa, joka kaupungistamme on muodostunut. Haluamme, että tämä mielikuva on myönteinen.

Pelkkä historia ei kuitenkaan riitä. Haluamme, että kulttuuri elää voimakkaasti myös tässä päivässä. Tämä on merkinnyt sitä, että ensinnäkin kulttuuriin tehdyt investoinnit ovat mittavia. Järvenpää-talo on näistä mittavin. Talo on valmistunut vuonna 1987, ja se maksoi viereisen kirjaston kanssa yhteensä 82 miljoonaa markkaa. Tämän lisäksi kulttuuriin on investoitu täällä vuosikymmenellä yhteensä noin 20 miljoonaa markkaa. Näihin investointeihin kuuluvat taidegalleria, Sibelius-Akatemian koulutuskeskus, Kallio-Kuninkala, Aholan kunnostaminen sekä Villa Kokkosen ostaminen.

Nämä investoinnit luovat vahvan pohjan sille, että myös elävä kulttuuri voi olla päivittäin ympärillämme. Tästä ovat hyvänä esimerkkinä musiikkijuhlat, joita vuosittain kaupungissamme järjestetään. Historiallisissa taiteilijakodeissa pidetään joka kesä Tuusulanjärven kamarimusiikki, jossa esiintyvät nuoret suomalaiset kvyyt. Joka syksy järjestetään myös Sibelius-viikot.

Menemme kulttuurissamme kuitenkin vielä pidemmälle. Haluamme, että kulttuurimme palvelee laajasti myös kaupunkimme hyvinvointia ja sen elinkeinon kehitymistä. Tästä esimerkkinä kulttuurimatkailu. Tiedämme, että matkailu on koko maailman mittakaavassakin varmasti laajeneva elinkeinon ala. Järvenpäässä matkailun kehittämiseksi on todelliset edellytykset. Järvenpäässä ja laajemminkin Keski-Uudellamaalla matkailukohteiden tunnettuus on viime vuosina selvästi lisääntynyt. Nyt on aika saada mittavassa määrin palveluelinkeinot mukaan laajasti hyödyntämään tätä mahdollisuutta ja samalla kehittämään asiaa eteenpäin. Hyvänä esimerkkinä matkailun merkityksestä nykypäivän Suomessa on se, että Suomen Lapissa matkailu on jo selvästi suurin elinkeino.

Toinen elinkeinoelämän kehittämiseen liittyvä kulttuurin alue on kulttuuriteollisuus. Olemme kulttuuriteollisuuden osaamiskeskuspaikkakunta Suomessa. Olemme kehittämässä tähän kaupunkiin kulttuurin osaamiskeskusta sekä kulttuuriteollisuuden yrityskeskusta. Mitä me tarkoitamme kulttuuriteollisuudella? Kulttuuriteollisuus on näkökulma kulttuuriryrittäjyyteen. Taiteen ja kulttuurin tuotantoa tarkastellaan ryrittäjyytenä. Kulttuuriryrittäjyyteen perustuva näkökulma korostaa kulttuuriteollisuuden taloudellisia ja työllistäviä vaikutuksia.

Koemme Järvenpäässä, että kulttuuri on kaupungin vahvuustekijä. Hyödynnämme tätä vahvuustekijää monin tavoin. Se, että täällä asukas voi ymmärtää paikkakunnan juuret sen kulttuurihistoriasa, on näkemyksemme mukaan täällä asuvan ihmisen kannalta hyvin myönteinen asia. Emme tarkastele kulttuuria suppeana asiana, vaan haluamme sen olevan laaja kokonaisuus, josta voi hyödyntää taiteellista nautintoa mutta myös kasvupohjaa kehittävälle elinkeinotoiminnalle.

Saara Peltola kirjansa julkistamis- tilaisuudessa Seurakuntaopistolla

Saara Peltola valmistui filosofian maisteriksi v. 1961 tutkintoaineinaan kirjallisuus, englantia ja saksaa. Hänet valittiin samana vuonna Seurakuntaopiston kieltenopettajaksi Järvenpäähän. Ottaessaan viran vastaan hän muutti perheineen asumaan opiston perinteikkäälle ja kulttuurihistorialliselle alueelle Tuusulanjärven rantaan.

Tuusulanjärven rannalla vuosisadan vaihteen tienoilla syntynyt taiteilijayhteisö kiinnosti Saara Peltolaa alusta asti samoin kuin taidehistoria, erityisesti rakennustaide, yleensäkin. Niinpä hän työnsä ja perheensä ohella opiskeli taidehistoriaa ja suoritti liseniaattitutkinnon v. 1985.

Seurakuntaopiston alueen historia kiehtoi Saara Peltolaa erityisesti. Niinpä hän laati mm. tutkimuksen opiston alueen mielenkiintoisista rakennuksista opiston 50-vuotisjuhliin.

Erityisen kiinnostuksen kohde oli kuitenkin alueella asunut tiedemies E.N.Setälä ja hänen mittava elämäntyönsä. Oma harrastuksenaan Saara Peltola kokosi arkistoista, julkaisuista ym. merkittävän aineiston, josta olisi voinut laatia laajemman tutkielman.

Järvenpää-seura kiinnostui itsenäisyytemme merkivuoden lähestyessä tästä esittävien taiteilijoiden varjoon jääneestä suurmiehestä ja erityisesti siitä kaudesta, jonka Setälä asui Järvenpäässä. Neuvottelujen seurauksena fil.lis. Saara Peltola laati Setälä pienoiselämäkerran, joka julkaistiin nimellä E.N.Setälä – kansallinen vaikuttaja marraskuun lopulla 1998. Kustannuksiin osallistuivat myös Järvenpään kaupunki, Seurakuntaopisto ja Järvenpään seurakunta.

Saara Peltola:

E.N.Setälä sivuraiteella

Harrastukseksi olen silloin tällöin kysynyt satunaisilta keskustelukumppaneiltani, mitä nimi E.N.Setälä heille kertoo. Lähes sataprosenttisesti on hänen kielioppinsa mainittu ja siihen tiedot yleensä loppuvat.

Vain aniharva koululainen on missään elämänsä vaiheessa tutustunut E.N.Setälään muuten kuin juuri nimenä kieliopin ja erilaisten lukukirjojen kansilehdillä. Hänen henkilönsä on auttamattomasti hautautunut hänen kirjojensa kansien väliin.

Minulle Setälän kielioppi oli erinomainen pohja myöhemmille opinnoilleni ja korvaamaton väylä vieraiden kielten opiskeluun. Siirtyminen työelämään viritti aktiivisen kiinnostuksen Setälän persoonaan ja hänen elämäntyöhönsä.

Ensimmäinen vakinaisen ja myös ainoaksi jäänyt työpaikkani sijaitsi pihapiirissä, jonka aikaisempi omistaja oli ollut valtioneuvos, professori E.N.Setälä. Jotkut vanhemmat työtoverini olivat olleet hänen kanssaan tekemisissä henkilökohtaisesti. Häntä ympäröi arvostuksen ja ihailun kehä, ja jo tuolloin, 60-luvun alussa, kummeksuttiin, ettei niin merkittävästä henkilöstä ollut tehty elämäkertaa.

Tuusin saaneeni työpaikan monessa suhteessa ainutlaatuisessa, suorastaan häkellyttävässä kulttuurihistoriallisessa ympäristössä. Viranhoidon ohella oli viihdyttävänä harrastukseni tutustuminen sekä oman työpaikkani että lähinaapureiden varhaishistoriaan. Setälästä, josta ei paikkakunnan muista merkkihenkilöistä poiketen ollut sen enempää pientä kuin suurtakaan koko elämän kattavaa kuvausta, tuli ymmärrettävästi harrastukseni pääkohde.

Opetusalalla työni tehneenä mielestäni jokaista suomalaista ajatellen merkittävintä Setälän työssä oli hänen järkkymätön näkynsä suomenkielisen koululaitoksen laajamittaisesta kehittämisestä ja suomalaisen rahvaan kaikinpuolisesta sivistämisestä. Hän oli vakuuttunut suomalaisen kansanosan älystä ja kehittämismahdollisuuksista. Oli luotava laaja, kaikki kansankerrokset tavoittava koulutusjärjestelmä, joka toisi ratkaisevan muutoksen kansan asemaan.

Asetuttuaan Järvenpään v. 1922 Setälällä oli takanaan lähes kolmekymmentä ansiokasta vuotta Helsingin yliopistossa. Hän innostutti opiskelijat aineeseensa ja sai nauttia täysistä luentosaleista. Riipeästi laajenevan ja suomalaistuvan koululaitoksen onneksi oli äidinkieleen kasvamassa riittävästi pätevää opettaja-ainesta. Yliopistovirassaan hän sai nähdä nuoruutensa haaveen toteutuneena: suomen kielen opetus oli saavuttanut sille kuuluvan aseman yliopistossa, ja suomalaisille ylioppilaille annettiin opetusta heidän äidinkielellään. Suomen kieli oli kehittynyt kulttuurikieleksi ja maassa oli suomalainen sivistyneistö. Setälän vilkkaat kansainväliset yhteydet edistivät suomalais-ugrialaisten kielten tutkimusta myös ulkomaisissa yliopistoissa.

Kun tietää Setälän aktiivisen osallistumisen jo kouluvuosinaan vapaan kansansivistystyön eri alueilla, ymmärtää, ettei kukaan suomalainen ole antanut

niin moniulotteista ja laajavaikutteista työpanosta kansan kasvattajana kuin hän.

Politiikan saralla oli toteutunut nuoruuden unelma, itsenäinen Suomi.

Järvenpään vuodet (1922-1935) eivät olleet toimetomia. Vuosikymmenen alussa hän sai vaikeissa oloissa vakiinnutetuksi maamme ortodoksikirkon aseman. Historian kulku on osoittanut, että ratkaisu oli kirkkokunnan kannalta onnekas. Oma tutkimuslaitos "Suomen suku" Toimelan tiloissa oli myös vuosikymmenten toiveiden täytyminen. Laitoksen käynnistämää tutkimus- ja keräystyötä jatketaan nykyisin Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen eri osastoissa.

Suurella 1932 ilmestyneessä Kalevala-tutkimuksessa Sammon arvoitus yhdistyvät tiede ja taide äärettömydessään: "Mielikuvituksen voimin jokainen ihminen, jolla on sielua ja sydäntä, voi tuntea itsensä onnelliseksi. Hän voi luoda itselleen uudet maat ja uudet taivaat, joita ei kukaan voi häneltä riistää".

Eemil Nestor Setälän vaatimattomaan asemaan maamme henkilöhistorian tutkimuksen kentässä on ymmärrettäviäkin syitä. Jo pian hänen kuolemansa jälkeen elämäkertatyö käynnistettiin. Nuori maisteri, joka oli aloittanut aineiston kokoamisen, kaatui talvisodassa, ja hanke raukesi. Pian seuraava jatkosota pakotti keskittymään vain välttämättömimpään keskeisillä elämän alueilla.

Sodan jälkien selvittely vei vuosia ja vakiintumisen kannoilla tuli yhteiskunnallinen murros, jossa ei ollut liiemmin tilaa suuriruhtinaskunnan itsenäisyysmiehelle. Uusi ajattelu synnytti uudet tutkimuskohteet ja kilpailu apurahoista oli kova. Pieni selonteko 80-luvulla budjetin kautta jaetuista apurahoista osoittaa rahavirtojen muutamia esimerkkikohteita. Kolmiosaiselle teokselle Lenin ja Suomi annettiin 3,6 miljoonaa markkaa. Suomen hallinto historian laatimiseen tuli rahoitusta vv. 1986-1992 10 miljoonaa markkaa. Neljällä miljoonalla on rahoitettu J.K.Paasikiven, Risto Rytin ja Uno Cygnaeuksen elämäkertojen kirjoittamista sekä Urho Kekkosen kootujen teosten toimittamista.

On erittäin valitettavaa, ettei mikään virallinen taho ole ottanut asiakseen hankkia rahoitusta kattavaan Setälä-tutkimukseen, jossa olisi helposti osoitettavissa kolmelle erikoisalan tutkijalle haastavat ja innostavat työalueet. Mielenkiintoisesta arkistomateriaalista ei ole pulaa! Työn käsittämätön laiminlyönti on sitäkin valitettavampaa, kun Setälän oppikirjojen käyttäjillä ei harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta ole ollut tilaisuutta tutustua hänen suuremman elämän vaiheisiin.

Vuosikymmenet kuluvat, ja pian E.N.Setälän nimi esiintyy vain tieteellisten julkaisujen lähdeluetteloissa ja hakuteoksissa. Ja kuitenkin hän on ollut oman aikansa kiistaton suurmies!

Talon isäntä ja hänen tutkimusapulaisensa yläkirjastossa kirjasto-arkistorakennuksessa.

Dosentti Vesa Vares:

Varpusesta haukaksi

– Emil Nestor Setälän poliittinen kehitys nuor-suomalaisesta oikeistopoliitikoksi ja hänen toimintansa ministerinä

Laiminlyöty, vaan ei unohdettu

Emil Nestor Setälä kuuluu niihin Suomen historian valtiomiehiin, joka on ansainnut ehdottomasti oman elämäkerran. Näin on sitä suuremmalla syyllä, kun Setälä on sortovuosien ja ensimmäisen tasavallan valtiomiesprototyypeistä kaikkein valaisevimpiä. Hänen olemuksensa jos mikä nimittäin heijasti sitä lähtökohtaa, jonka mukaan poliittinen valtiomieshenkilö ei saanut olla ”vain” poliitikko, vaan hänen piti olla myös yhteiskunnallisesti aktiivinen ja näkyvä; hänen piti oikeastaan ansaitakin kannuksensa ensin yhteiskunnallisen, ei suoranaisesti poliittisen toiminnan kautta – akateemisenä tutkijana ja opettajana, virkauran kautta, elinkeinoelämässä jne.

Setälä syntyi vuonna 1864 talonpoikaiseen satakuntalaissukuun. Setälä osoittautui jo lapsena harvinaisen lahjakkaaksi ja kirjoitti lopulta laudatur-ylioppilaaksi perinteisestä kansallisten suurmiesten hautomosta, Hämeenlinnan normaalilyseosta. Ku-

vaavaa oli, että Setälä laati saksankielisten lähteiden avulla suomen kielen lauseopin, joka julkaistiin hänen ollessaan 16-vuotias ja jota käytettiin Hämeenlinnan lyseon yläluokilla tekijän ollessa itse koulun seitsmännellä luokalla. Vuonna 1882 Setälä aloitti yliopisto-opinnot, päätti ne vuoden 1886 promootion priimukseksi ja julkaisi saman vuoden lopussa väitöskirjansa suomalais-ugrilaisten kielten modusten ja tempusten kehityksestä. Kieliopillisten ja äännehistoriallisten tutkimusten jälkeen Setälästä tuli vuonna 1893 suomen kielen ja kirjallisuuden professori.

Puoluejärjestelmän piirteet ja tie nuorsuomalaiseksi

Setälällä oli sukusiteitä muun muassa Yrjö Sakari Yrjö-Koskiseen, ja uransa alkuvaiheessa häntä onkin pidettävä lähinnä vanhasuomalaisten tradition edustajana. Toisaalta hän siirtyi sittemmin nuorsuomalaisiin, mutta vuoden 1918 vaiheessa, kun Kokoomuspuolue muodostui ensi sijassa vanhasuomalaisista ja Edistyspuolue lähinnä nuorsuomalaisista, Setälä tavallaan palasi juurilleen ja liittyi Kokoomukseen. Millainen prosessi sitten vei tällaiseen kehitykseen?

On otettava huomioon, että niin vanha- kuin nuorsuomalaisuus kätkivät alleen monia erilaisia vivah-

Vesa Vares esitelmöimässä E. N. Setälästä.

teita. Vanhasuomalaisen osalta ne henkilöityivät lähinnä Yrjö-Koskiseen ja Danielson-Kalmariin, mikä merkitsi myös toisaalta ehdottoman myöntövyöden ja jyrkän kansallismielisyyden, toisaalta nuoremman sukupolven, suuremman tarkoituksenmukaisuusharkinnan ja maltillisemman lähestymistavan eroa.

Nuorsuomalainen puolue oli sisäisesti vielä hajanaisempi. Se oli jakautunut kahteen suuntaukseen, joita sanottiin varpusiksi ja pääskyksiksi, ensiksi mainitun ollessa vasemmisto- ja jälkimmäisen oikeistosiipi. Varpusten johtohahmo oli K.J.Ståhlberg, jopa siinä määrin, että koko Nuorsuomalaisesta puolueesta puhuttiin välillä "tohtori Ståhlbergin puolueena". Varpuset edustivat englantilaismielistä ja -mallista sosiaaliliberalismia, joka korosti demokraattisuutta, tasavaltaisuutta ja sosiaalipolitiikkaa ja jonka edustajat, Ståhlberg erityisesti, olivat varsin pragmaattisia ja neuvottelukykyisiä, sovittavia henkilöitä.

Pääskyselä puolestaan olivat tyyppisiä "hyvä-paha"-ihmisiä, jotka näkivät politiikan kysymykset hyvin pitkälti moraalisisena kannanottoina ja olivat luonteeltaan usein jyrkkiä, joskin vilpittömiä ja idealistisia, kuten kaksi merkittävintä johtajaansa, P.E.Svinhufvud ja Jonas Castrén. Koska kysymykset olivat heille "hyvä-paha"-kysymyksiä, niin myös kompromissit "hyvän" ja "pahan" välillä olivat tuomittavia, ja "pahan" kantaa edustaneet olivat myös moraalisesti epäilyttäviä henkilöitä.

"Alkuperäisen" vanha- ja nuorsuomalaisuuden välillä – Yrjö-Koskisen ja Jonas Castrénin välillä – oli lisäksi ollut 1880-90-luvuilla eräänlaisessa välittäjänasemassa niin sanottu Valvoja-ryhmä. Danielson-Kalmari ja Ståhlberg olivat alun perin kuuluneet siihen, mikä selittääkin, miksi aina vuoteen 1918 asti Danielson-Kalmarin, Paasikiven ja Ingmanin edustama vanhasuomalaisuus oli aina tullut hyvin toimeen Ståhlbergin edustaman nuorsuomalaisuuden kanssa. Edes kiivaimpina myöntövyöden-perustuslaillisuus -kiistan vuosina Ståhlberg ei ollut halunnut yhtyä kiivaampiin "bobrikoffari"-syytöksiin. Sen sijaan Svinhufvudin suunnan edustajille oli ollut tyyppinen kiivaus myöntövyödenmiehiä vastaa, näiden katsominen isänmaanpettureiksi sekä näkemys, että näiden "epäisänmaallinen lankeemus" oli ollut ikuisen; kunniallinen henkilö ei voisi enää olla poliittisessa yhteistyössä heidän kanssaan.

E.N.Setälä oli kuulunut juuri Valvoja-lehden ryhmään ja ollut lehden toimituksessa jo vuodesta 1886. Lehden päätoimittajana hän toimi vuodesta 1897 vuoteen 1905. Toisin sanoen hän sijoittui jo aluksi vanha- ja nuorsuomalaisuuden taitekohdan, jossa oli ainekset päätyä kumpaan leiriin tahansa. Ensi sijassa Venäjän-politiikan vuoksi hän päätyi sortovuosina perustuslailliseen leiriin ja tätä

kautta nuorsuomalaisiin. Venäjän sortotoimenpiteitä oli vastustettava eikä ryhdyttävä myöntövyödenpolitiikkaan.

Setälä menestyi nuorsuomalaisissakin, sillä hän toimi myös puolueen puheenjohtajana – joskin on myönnettävä, että puolueen puheenjohtajuus ei tuolloin merkinnyt samaa kuin nykyään. Ei se tullut merkitsemään samaa myöskään vuosina 1920-21, kun Setälä tuli toimimaan Kokoomuspuolueen puheenjohtajana: lähtökohtiin kuului, että valtiomiestasalle noustiin toista tietä, puolureitti oli sinällään vähäarvoisempi.

Setälän nuorsuomalaisuuskaan ei ollut jyrkintä laatuja, vaan sortovuosina hän seurasi lähinnä Ståhlbergin eli varpusten linjaa. Perusasenne oli perustuslaillisuus, mutta pakon edessä olisi oltava valmis jonkinlaisiin myönnytyksiin. Svinhufvudin ja Castrénin jyrkkyys ja ehdottomuus oli vierasta, ja sovittelu puolueen eri ryhmien välillä tuottikin ongelmia. Sisäpolitiikassa Setälä suhtautui positiivisesti työväestön aseman parantamiseen, mutta vieroksui sosialismin luokkakantaisuutta ja katsoi sen myös laiminlyövänsä kansallisuuden ja sivistyksen asioita. Varsinaisesti Setälä nousi valtakunnan tasolle politiikassa vuodesta 1917 alkaen.

Valtiomieheksi kriisivuosina

Venäjän helmikuun vallankumouksen jälkeen vuonna 1917 perustettiin kaikkien puolueiden senaatti, jossa oli kuusi sosiaalidemokraattia ja kuusi porvarillisten puolueiden edustajaa. Senaatin johdossa oli SDP:n Oskari Tokoi. Setälä oli toinen senaatin nuorsuomalaisista senaattoreista.

Vuoden 1917 tärkeimpiä kiistakysymyksiä oli kysymys korkeimman vallan haltijasta ja itsenäisyydestä. Setälä edusti maltillista itsenäisyyslinjaa, mikä sai hänet siirtymään lähemmäs Svinhufvudia ja pääskysä. Sen sijaan Ståhlberg ei tunnetusti uskonut itsenäistymisen mahdollisuuteen, vaan hänen mielestään olisi pitänyt keskittyä siihen, että kisarilta vapautuneet valtaoikeudet yritettäisiin siirtää sisäpolitiikan osalta kotimaiselle senaatille ja jätettäisiin ulko- ja sotilaspolitiikka sekä oikeus lakien vahvistamiseen Venäjän väliaikaiselle hallitukselle. Setäläkään ei hyväksynyt yrityksiä sivuuttaa Venäjä kokonaan, kuten aktivistit ja sosiaalidemokraatit halusivat tässä vaiheessa tehdä, vaan asia oli hänen mielestään ratkaistava neuvotteluteitse, askel askeleelta. Ja ensimmäinen askel olisi sinällään sama, mitä Ståhlberg oli suosittelut; toinen asia on se, että Ståhlbergille tämä oli maksimiohjelma, Svinhufvudille ei alkuunkaan tarpeeksi, ja Setälälle se oli nimenomaan ensi vaihe, jonka jälkeen itsenäisyysmahdollisuuksia katsottiin uudelleen. Niinpä Setälä koettikin hillitä malttamattominta itsenäisyys-

linjaa Nuorsuomalaisen puolueen puoluekokouksessa keväällä 1917.

Koska eduskunnassa oli kuitenkin melko suuri enemmistö SDP:llä, Maalaisliitolla ja aktivistisesti ajattelevilla kansanedustajilla, eduskunta päätti siirtää kaiken keisarilta vapautuneen vallan ulko- ja puolustuspoliittikka lukuun ottamatta sinänsä kyllä kotimaisiin käsiin – mutta ei senaatille, vaan eduskunnalle.

Venäjän Väliaikainen hallitus reagoikin ja hajotti eduskunnan. Senaatin piti päättää, julkaistako hajoitusmanifesti vai ei, eli käytännössä ratkaistava, alistutaanko hajotukseen vai ei. SDP vastusti, mutta porvaripuolueiden ja kenraalikuvernöörin äänin hajoitus hyväksyttiin. Setälä kannatti hajoitusta. Sitä, kuinka vakavana uhkana hän piti Venäjän reaktiota ja jopa mahdollista itsenäisyyden menettämistä tällä radikaalilla tiellä, kuvaa hyvin hänen käytöksensä senaatissa. Kun puoluetoveri Rudolf Holsti nimittäin ei aluksi ollut valmis heti taipumaan hajotukseen, Setälä kävi väliajalla häneen käsiin ja – Holstin kuvauksen mukaan

”ärjyi: 'Minä tapan sinut mieluummin kuin annan sinun äänestää tähän maahan sotilasdiktatuuria. Etkö kuulut, miten Kerenski oli Enckellille uhanut, että ellei senaatti tottele, niin pyyhkäistään Suomen perustuslait olemattomiin ja julistetaan status quo ante Bårgo.'”

Setälän mielestä uhittelu oli saanut koko autonomian uhanalaiseksi – kaiken senkin, mitä oli saatu aikoinaan porvoon valtiopäivillä. Ilmaisuihin ”status quo ante Bårgo” oli myös sikäli retorisesti tehokas, että yleensä oli ennen sortovuosia suomalaisten taholta vaadittu tilaa ”status quo ante Bobrikoff”.

Setälän asenne oli toisin sanoen reaalipoliittinen. Ehkä juuri tämän vuoksi itsenäisyyden äänenkannattaja Uusi Päivä totesikin hänestä, että hän oli muuten hyvä ehdokas, mutta oli pelättävissä, että Venäjän hallituspiirit olivat ehkä vaikuttaneet hänen liikaa.

Eduskunnan hajotuksen jälkeen SDP oli vetäytynyt senaatista, kunnes siellä olivat lopulta enää porvarilliset senaattorit. Setälä toimi tämän tynkäsenaatin puheenjohtajana eli nykytermein ilmaistuna pääministerinä. Koska senaatista oli kuitenkin jäljellä vain puolikas ja eduskuntavaalit tulossa, kyseessä oli käytännössä toimitusministeriön väliaikainen johtajuus.

Kun marraskuussa 1917 koottiin Svinhufvudin itsenäisyyssenaattia, Setälä oli jälleen mukana. Tällöin itsenäisyyden linja oli jo selvä, olihan bolshevikien vallankaappaus Pietarissa muuttanut tilanteen perusteellisesti. Setälä oli itsenäisyyden julistuksen pääasiallinen laatija, ja viimeistään tässä vaiheessa

voidaankin katsoa, että hän oli siirtynyt svinhufvilaisiin ja pääskysiin.

Sisällissodan aikana Setälä pakeni punaisten hallitsemasta Helsingistä Porvooseen ja suorastaan seikkaili pakonsa aikana uusmaalaisissa kartanoissa. Hän jatkoi sodan jälkeen toimintaansa Paasikiven senaatissa Svinhufvudin siirryttyä valtionhoitajaksi – tai ”korkeimman vallan haltijaksi”, kuten titтели virallisesti kuului. Setälä oli Kyösti Kallion ohella ainoa henkilö, joka istui niin Tokoin senaatissa, Svinhufvudin senaatissa kuin Paasikiven monarkistisen senaatissa, mikä kertoo vakuuttavasti hänen merkityksestään.

Setälä oli vuonna 1918 monarkisti eli kuningassuuntauksen kannattaja, joka toimi aktiivisesti uuden, monarkistisen hallitusmuodon säätämiseksi ja saksalaisen prinssin valitsemiseksi Suomen kuninkaaksi. Hän toimi tämän puolesta myös valtiopäivillä sekä kirjoittamalla monarkistisia pamfletteja, joissa hän perusteli kuningassuuntauksen tarvetta sekä sitä – että ulkopoliittisilla argumenteilla. Kuninkuuden piti taata Suomelle luja valtionjohto, joka olisi päivänpoliittisen riitelyn yläpuolella, joka estäisi tulevat vallankumousyritykset ja muut radikaalit hullutukset ja joka takaisi suurvalta Saksan tuen Venäjän tulevaa uhkaa vastaan. Sitä paitsi Setäläkin katsoi, että vaikka oli julistauduttu itsenäiseksi tasavallaksi, valtiomuotoa ei ollut vielä laillisesti muutettu: vuoden 1772 hallitusmuoto ja sen mukana monarkia oli edelleen juridisesti voimassa, kun sitä ei ollut muutettu perustuslain säätämisyjärjestyksessä.

Nytemmin monarkistien perusteluja on pidetty onttoina ja koko hanketta joko taantumuksellisenä tai koomisena. On kuitenkin muistettava tilanne, jossa monarkistien perustelut oli esitetty. Keväällä 1918 kaikki Suomessa, niin monarkistit kuin tasavaltalaiset, olivat yhtä mieltä Saksan-suuntauksesta, mikä on aivan selvästi luettavissa tasavaltalaistenkin vuonna 1918 esittämistä puheenvuoroista. Ja vielä tuolloin Euroopassa monarkistinen järjestelmä oli sääntö, tasavallat poikkeuksia. Ei tunnettu oikeastaan muita tasavaltoja kuin Ranska, Sveitsi, Yhdysvallat, Portugali ja Latinalaisen Amerikan maat.

Joka tapauksessa monarkiasuuntaus oli lyönyt Setälään vuosien 1918-19 vaihteessa sangen oikeistolaisen leiman. Hän oli ollut joulukuussa 1918 mukana Nuorsuomalaisen puolueen lopettaneessa ja Kansallisen Edistyspuolueen perustaneessa puoluekokouksessa, mutta hän oli vastustanut sitä, että uusi puolue asettui suoraan tasavaltalaisen hallitusmuodon kannalle eikä sallinut asian jättämistä vapaaseen harkintaan. Niinpä hän osallistui heti seuraavana päivänä ”yhteiskuntaa säilyttävien voimien” kokoukseen, joka oli samalla Kansallisen Kokoomuspuolueen perustava puoluekokous. Setälä ei ollut suinkaan ainoa entinen nuorsuomalai-

nen, joka valitsi Edistyspuolueen sijasta Kokoomuksen. Setälä ratkaisu ei näin ollen ollut kovinkaan odottamaton, vaan ennemminkin luonnollinen. Kokoomuksessa Setälä edusti aluksi oikeaa siipeä, kuten puolueen nuorsuomalaiset yleensä.

Paasikivi ja Ingman hyväksyivät vuonna 1919 tasavaltalaisen hallitusmuodon; suuri osa nuorsuomalaisista äänesti eduskunnassa loppuun asti vastaan. Paasikivi ja Ingman vastustivat Mannerheimin ja aktivistien suosittamaa hyökkäystä Pietariin kesällä 1919, nuorsuomalaiset kannattivat sitä. Paasikivi ja Ingman ajoivat voimakkaasti Tarton rauhaa vuonna 1920, nuorsuomalaiset vastustivat sitä. Ja kun Ingman vielä suhtautui sangen epäilevästi ja vähättelevästi Itä-Karjalan kansannousuun vuosien 1921-22 vaihteessa, nuorsuomalaisten mitta oli täysi: vuoden 1922 puoluekokouksessa he onnistuivat sanelemaan puolueelle uuden ohjelman, niin sanotun Kokoomuksen magna chartan, joka oli lähempänä heidän arvojaan kuin vanhasuomalaisten. Vanhasuomalaisuuden paluu puolueeseen tapahtui oikeastaan vasta toisen maailmansodan jälkeen, ja silloinkin vain osittain.

Myös Setälä seurasi toisten kokoomuslaisten nuorsuomalaisten omaksumaa linjaa. Vaikka hän ei ajanutkaan enää monarkismia, koska tiesi sen mahdottomaksi, hän äänesti vuoden 1919 hallitusmuodon – siis nykyisen hallitusmuodon – kiireelliseksi julistamista vastaan, mikä merkitsi kannanottoa koko hallitusmuotoa vastaan.

Kun pian hallitusmuodon jälkeen Mannerheim ja aktivistit houkuttelivat Kokoomusta mukaan hyökkäykseen punaista Pietaria vastaan, Setälä olisi taipunut tähän. Ja kun kävi ilmeiseksi, että Ståhlberg voittaisi Mannerheimin presidentinvaaleissa, Setälä meni jopa niin pitkälle, että lähetti Ståhlbergille henkilökohtaisen kirjeen, jossa hän pyysi Ståhlbergia luopumaan Mannerheimin hyväksi. Myöhemmin Setälä purki katkeruuttaan presidentinvaalin lopputuloksesta eräissä yksityiskirjeessään ja kuvasi siinä, kuinka Ståhlbergin vanhoessa valansa *”vallitsi aivan hiljaisuus ja hautajaismieliala – tämmöinen kylmä vastaanotto heikentää siihen määrin valtiolista tunnetta, että voi sanoa, että se vastaa kuularuis-kua. Kuinka toisin olisi ollut jos Rhein olisi tullut valituksi: lippuja kaikkialla (nyt ei muualla kuin eduskuntatalossa ja senaatissa), riemuitsevia joukkoja, hurraahuutoja. – Kyllä oli synti, että suostuimme siihen kompromissiin, että eduskunta toimittaa vaalin. Kansanvaali olisi varmaan antanut toisen tuloksen. Kallio sanoi: ‘Kyllä on kiusallista, että Rhein on syrjäytettävä siksi, että hän on vapauttanut Suomen!’ Mutta siitä huolimatta äänesti hänkin syrjäyttämisen puolesta”*.

Setälä vastusti myös Tarton rauhaa, koska siinä peitettiin hänen mielestään niin tärkeä heimoasia. Itä-Karjalahan jäi rajan toiselle puolelle, myös Suomen

hallussa jo olleet Repolan ja Porajärven kunnat. Hänen koko lähtökohtansa oli, että Karjalan kysymyksen ratkaiseminen oli Suomen itsenäisyyden perusedellytys.

Setälä oli myös Itä-Karjalan kansannousun yhteydessä vuoden 1921 lopulla sitä mieltä, että Suomen olisi tullut puuttua asiaan ja auttaa kapinallisia. Uuteen Suomeen kirjoittamassaan artikkelissa hän selitti, että Suomen tuli seistä karjalaisten veljensä rinnalla heimovaistoin, ihmisyyden ja Suomen kunnian vuoksi, sillä karjalaisia uhkasi kansanmurha. Suomen tulisi vaatia Kansainliitolta Itä-Karjalaa mandaatikseen, jotta Karjalan itsemääräämisoikeus toteutettaisiin, ja apua olisi annettava kaikilla mahdollisilla keinoilla.

Pitää varmasti paikkansa, että Setälä koki jo virkansa ja menneisyytensä vuoksi heimoasiat äärimmäisen sydäntä lähellä oleviksi. Mutta vuosina 1919-21 ei tarvinnut olla oikeistoradikaali tunteakseen heimoasian yhtä tärkeäksi ja polttavaksi kuin Setälä teki – itse asiassa esimerkiksi Maalaisliitto oli hänen kanssaan täsmälleen samaa mieltä heimoasiasta. Protesti vuoden 1919 tasavaltalaista hallitusmuotoa vastaan puolestaan suuntauti sitä vastaan, että hallitusmuoto oli Setälä mielestä liian vasemistolainen, ei sitä vastaan, että se oli tasavaltalainen. Ja taipuminen Pietari-operaation kannalle johtui puolestaan siitä, että hän uskoi Mannerheimin olevan parhaiten selvillä kansainvälipoliittisesta ja sotilaallisesta tilanteesta – siitä, mitä tilanne vaati.

Setälä oli epäilemättä 1920-luvun alussa pettynyt vuoden 1918 jälkeiseen poliittiseen kehitykseen, mutta tämä oli toinen asia kuin ankkuroituminen jyrkkään oikeistolaisuuteen, ainakaan pysyvästi. Varsinaiset oikeistoradikaalit oli kuitenkin veistetty aivan toisenlaisesta puusta – ja eri sukupolvesta kuin Setälä.

Saara Peltola onkin tiivistänyt Setälän ajattelutavan piirteet hyvin kirjassaan kuvaamalla, että Setälä ei voinut kieltää vakaumustaan, vaikka hän siten olisi toiminut tappiollisesti itseään kohtaan.

Valtiomies normalisoituneella 1920-luvulla: kulttuuriliberaalista kulttuurikonservatiiviksi

1920-luvulla Setälä toimi edelleen aktiivisesti Kokoomuspuolueessa ja nousi kahdesti ministeriksi: opetusministeriksi ja ulkoministeriksi vuosina 1925-26. Häntä ei näin ollen ollut samaistettu pidemmällä tähtäimellä ”liian oikeistolaiseksi”, ja etenkin 1920-luvun lopulla hän toimi radikaalin liikkeen näkyvänä hillitsijänäkin: vastustamassa aito-suomalaisen liikkeen vaatimuksia.

Setälän uuteen nousuun liittykin nimenomaan se, että vaikka hän olikin entistä selvemmin puoluehenkilö, kriisiajan jälkeen hänet nähtiin taas entistä enemmän myös kulttuurihenkilönä ja akateemisenä professorina.

Setälän opetusministerikautena vuonna 1925 ei tapahtunut mitään kulttuuri- tai opetuspoliittisesti käännteentekevää – vaikka häntä joskus ”Nestor Suureksi” mainittiinkin.

Ulkoministerinä Setälän kausi oli lyhyehkö välivaihe; 1920-luvun merkittävimmät ja pitkäaikaiset ulkoministerit olivat Rudolf Holsti ja Hjalmar Procopé. Setälän kausi kuului niin sanottuun ”splendid isolation” vaiheeseen: Suomella ei ollut yhtään liittolaista, vaan turvallisuuspolitiikka rakennettiin Kansainliiton varaan. Setälän kauten osui kuitenkin Neuvostoliiton tarjoama hyökkäämättömyyssopimusa-loite, johon poliittisen kentän porvarillinen puoli – samoin kuin Setäläkin – suhtautui kuitenkin torjuvasti. Sopimuksen olisi katsottu heikentävän suhteita länteen ja Baltiaan. Hyökkäämättömyyssopimus solmittiin sitten vasta vuonna 1932. Setälän diplomaattinen ura jatkui tämän jälkeen vielä lähettälänä: ensin Kööpenhaminassa ja sitten myös Budapestissa. Molempiin hänellä oli luonnolliset yhteydet, sillä hänen toinen vaimonsa oli tanskalaista kulttuurisukua, ja Unkariin oli luontevat heimoyhteydet.

Setälä oli uutena rauhallisena aikana henkilö, joka tiedettiin pitkän linjan kulttuuriliberaaliksi ja joka oli muuttunut ajan mukana kulttuurikonservatiiviksi. Mutta juuri sellaisena hän sopikin hyvin 1920-luvun poliittiseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen. Samaten hänen argumenteillaan jyrkkää kielipolitiikkaa vastaan oli erikoispainonsa, kun ne miellettiin nimenomaan kulttuurikonservatiivin kannanotoiksi – vieläpä sellaisen, jota ei voinut millään tavalla epäillä kylmyydestä suomalaisuuden ja heimoaatteen asioille.

Vuoden 1919 hallitusmuotoa suunniteltaessa sekä niin sanotun radikaalin ”itäruotsalaisuuden” hyökätessä Setälä olikin ollut tiukemmin suomalaisuuskannan edustaja kuin Ingman ja vanhasuomalaiset. Samaten hän oli henkilö, joka oli joutunut puolustamaan vuoden 1922 kielilakia ruotsinkielisten tyytymättömyyttä vastaan.

Kun vuoden 1927 Kokoomuksen puoluekokouksessa aitosuomalaiset hyökkäsivät ja vaativat suomea ainoaksi kansalliskieleksi, Helsingin yliopiston täydellistä suomalaistamista ja hallitusmuodon kaksikielisyysmääräyksen kumoamista, lähinnä Setälän voimakas ja arvovaltainen esiintyminen pysäytti myrskyn.

Niin kielipolitiikan kuin ylimalkaan ”poliittisen pelin” ja luokkapuolueiden menestyksen vuoksi Setälä oli 1920-luvun lopulla hyvin taurhautunut politiikkaan. Hän valitteli eräissä kirjeissään, että Kokoomuksen on vajoamassa kooltaan Edistyspuolueen kokoiseksi ja aatteelliselta sisällöltään vielä pienemmäksi. Puolue-elämä oli ylimalkaan alentunut niin alhaiselle tasolle, että ”olisi kansalaisten kesken suunniteltava sellaista toimintaa, että niin moni asia kuin suinkin irrotettaisiin puoluekehyksistä”. Sama turhautuma koski suurinta osaa Kokoomuksen vanhan sukupolven edustajiksi, joiden mielestä aitosuomalaisuus edusti kulttuurin ja tason laskua – sekä sellaista suurpiirteisyyden puuttumista ja suvaitsemattomuutta, jota oli totuttu näkemään sosialisteilta. Hugo Suolahti vertasi päiväkirjassaan aitosuomalaisuutta suoraan bolshevismiin.

Setälän suhtautuminen Lapuan liikkeen antikommunismiin oli myönteinen, ja oikeiston hajoaminen 1930-luvun alussa oli hänen mielestään valitettavaa. Yleisesti ottaen hän ei kuitenkaan enää ottanut osaa siihen kiistaan, mikä Kokoomuksen linjasta käytiin vuosina 1932-34: radikaali kansanliikkeen suunta vaiko normaali konservatiivinen suunta. Paasikivi ratkaisi tämän kilpailun sitten vuoden 1934 jälkeen IKL-yhteistyön kannattajien tappioksi.

Setälä oli jo sivussa politiikasta. Yleisesti ottaen hän oli kuitenkin sisäistänyt pohjoismaisen demokratian arvot verrattuna Keski-Euroopan usein autoritaarisiin järjestelmiin. Tämä näkyy esimerkiksi hänen raporteissaan Budapestista; kulttuurikontaktit ja keskinäinen sympatia ei saanut Setälää sulkemaan silmiään järjestelmän epädemokraattisilta piirteiltä, kuten esimerkiksi siltä, että äänestys ei ollut maaseudulla lainkaan salainen. Hänen mukaansa vanhoillista hallintoa kohtaan oli paljon porvarillistakin tyytymättömyyttä.

Emil Nestor Setälä kuoli vuonna 1935 valtioneuvoksen arvoisena. Voidaan sanoa, että hän oli yksi monista, joiden mukana meni mailleen vanhan poliittisen kulttuurin aika. Se oli aika, jolloin oli vielä vallinnut jossain muodossa 1800-luvun politiikan malli, ja poliittisella henkilöllä oli ollut mahdollisuudet ”moneen uraan” ja monipuoliseen yhteiskunnalliseen toimintaan – ilman, että politiikka oli niin sanotusti ainoa ammatti.

Lyhennelmä on dosentti **Vesa Vareksen** esitelmästä Järvenpää-seuran järjestämässä **Emil Nestor Setälä**-seminaarissa 28.11.1998 Seurakuntaopistossa

Hely Leinonen

Kalevala ei taatusti ole tylsää luettavaa

Esitelmä Järvenpää-päivänä 4.9.1999

Olemme vähän myöhäisissä hankkeissa: Kalevalan juhlavuosi alkoi silloin, kun alkoi vuosi 1999. Useimmat Kalevala-juhlatkin olivat Kalevala-päivän, helmikuun viimeisen, tienoilla. Vanha Kalevala julkaistiin vuosina 1835 ja 1836, Uusi Kalevala vuonna 1849, ja tätä 150-vuotistapahtumaa tänä vuonna juhlitaan.

Tarkoitukseni ei nyt olekaan pitää juhlapuhetta tai -esitelmää, kerron vain, mitä olen ajatellut – ja ihmetellyt – ajan mittaan siitä, kuinka olen useasti saanut lukea ja kuulla, miten ”tylsä” ja pölyttynyt Kalevala on kouluopetuksessa. Eivät koululaiset ole sitä tylsäksi sanoneet vaan ne aikuiset, jotka tuskin ovat eepokseemme kouluaikanaan tutustuneet, eihän sitä ole kaikissa kouluissa edes yritetty lukea. Tietysti ns. asiantuntijoina ovat esiintyneet myös sellaiset 50-60 vuotta sitten opintiansä kulkeet, jotka väittävät, että ”kun sitä täytyi lukea pitkät pätkät ulkoa...” Usein koulusta esitetään muitakin väitteitä, jotka ovat kaukana nykytodellisuudesta. Yllätykseksi kuulin vastikään Suomussalmen kotiseutupäivillä erään järvenpääläisen professorin sanovan – tosin pilke silmäkulmassaan – Kalevalaa tylsäksi. Kohta hän kuitenkin todisti asian aivan päinvastaiseksi.

Jo Elias Lönnrot oli sellainen persoonallisuus, että hänen tutustuminen herättää kiinnostuksen – tai ainakin uteliaisuuden hänen yhtä suurtyötään kohtaan: hän oli merkkimies monella alalla.

Koululaisia on kovasti kiehtonut se, että Lönnrot kulki suuren osan lukuisista runonkeruumatkoistaan Kainuuseen, Vienan-Karjalaan, Lappiin jne. jalan. Sai hän toki joskus poro- tai hevoskyytiä, ja talvisin hän hiihteli, mutta tietämät taipaleet ja tuhannet kilometrit ilman minkäänlaista moottoripeliä tai mönkijää olivat toki ihailtava urakka – eikä aina vaaratonkaan. Lönnrot joutui joskus jopa rosvojen käsiin; tarina ei kerro, pääsikö hän pälkähästä verrattoman huumorinsa ja leppoisan levollisuutensa avulla vai miten.

Nykyisin Kalevalasta on olemassa jos jonkinlaisia laitoksia, on lasten Kalevala, kuva-Kalevala, on Mauri Kunnaksen verraton Koirien Kalevala, on savoksi käännetty Kalevala, on pokkariversio jne. On kansanrunottha jokaisen makuun. Sopii kyllä toivoa, ettei vain vielä ilmesty Helsingin slangiksi käännettyä kansalliseeposta. Opetusmenetelmiä taitaa olla niin paljon kuin on opettajakin. Kouluissa ei tietäkseni lueta koko Uutta Kalevalaa: se on liian laaja ja vaikeakin ja erittäin opettajien mie-

lestä moraalisesti turhan rohkea. Kouluissa on käsitelty ennen kaikkea taitavasti lyhennettyjä Kalevaloita.

Kalevalan kansainvälisyys

Elämme kovin kansainvälistä aikaa. Puhumme vieraita kieliä, matkustelemme kaukomailla, Brysselin ja Suomen väliä lentävät viestit ja virkamiehet. MUTTA: kansainvälisyys ei ole uutta, se ei rajoitu näihin vuosikymmeniin eikä edes tähän vuosisataan. Jo kansanrunoista näkee, että on meillä ennenkin tultu toimen vierailu kielillä – jopa niin hyvin, että kaukaisten maitten tarustoista ja runoudesta on saatu vaikutteita ja käännetty kirjallisuutta silloinkin, kun suomalaiset eivät vielä yleisesti osanneet lukea eivätkä kirjoittaa. Muistimme on kuitenkin ollut varsin hyvä.

Kalevala kertoo ihmeellisen tarinan, miten maailma syntyi. Ilman impi pitkästyi yksinäiseen vaelteluunsa avaruuden tyhjyydessä. Hän laskeutui meren selälle uimasille. Sotka lenteli pesän sijaa etsimässä. Silloin ”ilman impi, veen emonen” nosti polveaan vedestä, ja kuinka ollakaan, sotka laskeutui luonnotaren polvelle, teki siihen pesänsä ja muni munansa. Kun sotka hautoi munia, polvea alkoi poltella ja veen emonen liikautti sitä vähän ja sotkan munat vierähtivät veteen ja särkyivät. Näistä munien muista rakentui maailma kaikkimensa.

Maailman synty aloittaa Kalevalan. Se on mahtava aitiologinen tarina, syntytarina, jolla entisajan ihmiset pyrkivät selittämään elämänpiirinsä outoja ilmiöitä. Se tunnetaan laajalti – Suomesta Etelä-Amerikkaan: moniaalla kerrotaan maailman syntyneen linnun munasta. Tietysti eri puolilla maailmaa on voitu sepittää toistensa kaltaisia tarinoita, mutta on myös hyvinkin mahdollista, että kielitaitoiset ihmiset ovat kulkeneet maasta maahan uutta oppimassa ja osaamaansa kertomassa.

Toinenkin maailman alkuun liittyvä Kalevalan runo on sisällöltään hyvin kansainvälinen: Ison tammen runo. Sitä on tallennettu jopa Kiinasta ja Japanista läheisemmistä paikoista puhumattakaan. Kalevala kertoo valtavasta tammesta, joka

”pätti pilvet juoksemasta,
hattarat hasertamasta,
päivän peitti paistamasta,
kuuhuen kumottamasta”.

Muissa maissa tutussa tarinassa on vain eri kasvi: Indo-Kiinassa liaani, Vanhassa testamentissa setri jne. – Kielimiehet ovat ilmiselvästi olleet asialla. Tämä on todella kiinnostavaa. Ajatelkaa: ilman nettejä ja fakseja ja sähköposteja!

On hykerryttävää huomata, että Kalevalan runot ovat sukua jopa antiikin Kreikan tarustolle. Kun Väinämöinen lauloi ja soitti kalanluista kantelettaan, koko luomakunta kerääntyi ja herkistyi häntä kuulemaan:

”Ei ollut sitä metsässä
jalan neljän juoksevata,
koivin koikkelehtavata,
ku ei tullut kuulemahan,
iloa imehtimähän”

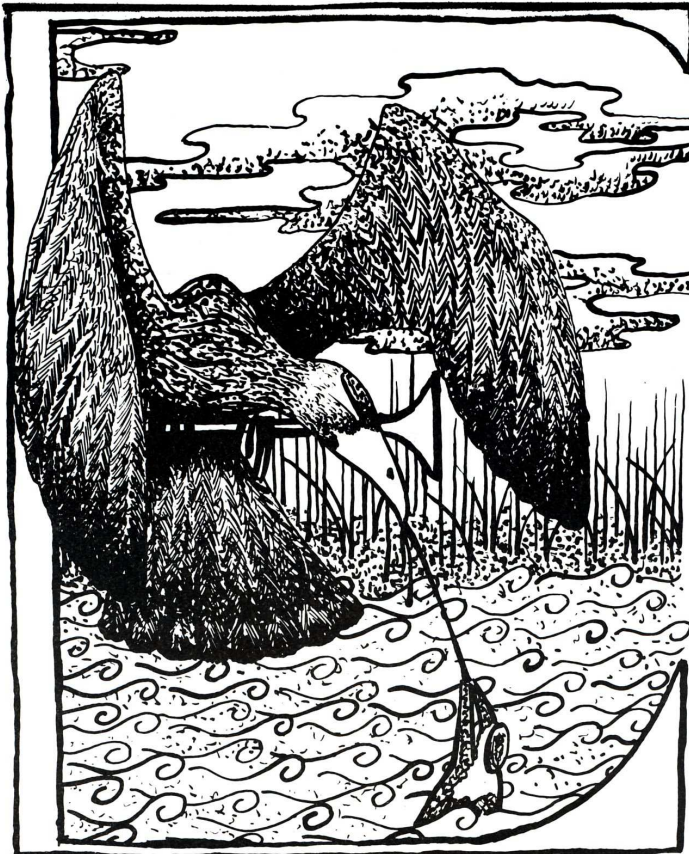
”Korkealta kokko lenti,
halki ilmojen havukka,
allit aalloilta syviltä,
Pieniäki peiposia,
lintuja livertäviä,
sirkkuja satalukuisin
Ilmassa ihastelivat”.

”Ei sitä oloista ollut,
ei ollut veessäkänä,
ku ei tullut kuulemahan,
iloa imehtimähän”.

Ihmiset tulivat ja kuuntelivat, miehet, naiset, lapset – soiton vaikutus oli syvä: kaikki itkivät. Muinaisessa Kreikassa lauloi Orfeus ja soitti lyyraa. Suomen ja Kreikan tarinat ovat niin samankaltaisia, että taas tulee ihmetelleeksi esi-isiemme kielitaitoa.

Niin huikean runollinen kuin Väinämöisen soiton kuvaus onkin, ei muinainen laulaja malttanut olla lisäämättä siihen huumorin ryytiä: me tunnemme hennot, kauniit merenneidot lukuisista lapsuutemme saduista, mutta aito suomalainen merenneito oli varsin pullea olento, ja Vellamo, veden emäntä, oli niin lihava, ettei hän toki kovin kepeästi kiepsahantanut rantakivelle Väinämöistä kuulemaan.

”Veén eukko ruokorinta
väännöikse vesikivelle
tuota ääntä kuulemahan,
soitantoa Väinämöisen,
kun oli ääni kummanlainen,
soitanto ylen sorea.
Se siihen sikein nukkui,
vaipui maata vatsallehen
kirjavan kiven selälle”.

Kokko ilmanlintu pelastaa Väinämöisen Pohjolan rannalta.
Kuva Pekka Veikkolainen 1998

Kalevalasta olisi useitakin kansainvälisyyden esimerkkejä, mutta riittäkööt nämä tällä erää. Eepoksen ihmiskuvaus ja psykologinen on oivaltavuus on toinen verraton huomionaihe. Koulukkaita on huvittanut huomata, että ikivanhassa runossa kerrotaan ihmisistä, joissa on juuri samanlaisia piirteitä kuin meissä nykyajan ihmisissä, on heikkouksia, on vahvuuksia. Kerron muutamasta.

Kalevalan ihmiskuvaus

Vanhan Väinämöisen, teoksen päähenkilön, laulannasta, loitsimisesta kantautuu huhu kauas ja herättää erään nuoren miehen kateuden. Joukahainen pitää itseään niin hyvänä laulajana, että hän lähtee haastamaan Väinämöistä kilpaan. Hän ajaa kuitenkin kolarin Väinämöisen kanssa ja joutuu suohon. Nyt mahtava Väinämöinen, ihailtu laulaja, šamaani, tietäjä, näyttää inhimillisyytensä: hän vaatii Joukahaiselta tämän sisarta Ainoa maksuksi siitä, että hän päästäisi pojan pälkähästä. Inhottavaa, sanovat nuoret, käyttää hyväkseen toisen avutonta asemaa. Sitä paitsi Väinämöinen oli ollut jo syntyesään ikivanha ja Aino hänet tavatessaan nuori tyttö, josta oli kauheaa ajatellakaan liittoja partasuun uroon kanssa.

Joukahainen pelastui ja Aino hukkuu tai hukuttautui. Joukahainen päätti nuorena uhossaan kostaa Väinämöiselle oman häpeänsä ja Aino kuoleman, ja hän ampui hevosensa tai upotti veneen Väinämöisen alta. Väinämöinen joutui veden varaan, ja kun hän viikon kuluttua pääsi kuiville, hän ei näyttänyt enää Ainoa muistovankaan vaan lähti kosimaan toista tyttöä, nimittäin Pohjolan tyttäret. Hänen saapumisensa Pohjolan rantaan oli kuitenkin sen verran surkea, että hän unohti koko matkansa tarkoituksen ja toivoi vain pääsevänsä pian takaisin kotiin. Pohjolan emäntä lupasi toimittaa hänet sinne sillä ehdolla, että saisi sammon. Sampo oli eräänlainen monitoimikone, joka valmisti kaikkea, mitä ihmiset tarvitsivat. – Väinämöinen teki taas katalan tempun: hän lupasi lähettää Ilmarisen, erinomaisen sepän, sammontekoon, vaikka ei edes ajatellut, mitä mieltä seppä olisi moisesta hankkeesta. Paluumatkalla Väinämöinen tapasi sattumalta Pohjolan tyttären ja alkoi heti houkutella tätä mukaansa. Hän teki itsensä kerta kaikkiaan naurettavan: vanha mies kehui itseään ja taitojaan lapsekkaalla tavalla nuorelle, itsetietoiselle työlle. Yksin hän sai palata kotiin.

Ovelan juonen avulla Väinämöinen sai Ilmarisen lähtemään Pohjolaan. Seppä Ilmarinen oli aikansa taiteilija, hän oli ollut jopa taivasta takomassa: "Ei näy vasaran jäljet eikä pihtien pitämät". Hän oli siisti ja tavattoman ahkera mutta hiukan yksioikoinen, jäyhä suomalainen. Hän takoi vaaaditun sammon, ja loistava suoritus olikin. Se takasi Pohjolan mahdin. Yksi Pohjolan tyttäristä oli luvattu sammon takojalle, mutta kun Ilmarinen kysyi tyttöä, tämä ku-

jeili, ettei oikein ehtisi miehen matkaan, ja Ilmarinen otti tytön todesta ja lähti kotiin "allapäin, pahoilla mielin".

Väinämöinen oli melkoinen valehtelija; tuntuu, että hän oli tottunut laskettelemaan aina löyhiä puheita, ennen kuin suostui sanomaan totuuden. Hän oli yhtä mittaa kosioaikeissa, hän piti kovasti nuorista naisista. Niinpä hän oli jälleen menossa tutulle asialle Pohjolaan, kun hän tapasi laiturilla pyykillä olevan Ilmarisen sisaren Annikin. Väinämöinen lateli taas valheita matkansa syystä, mutta teräväpäinen Annikki sai hänet tunnustamaan oikeat aikeensa. Annikki juoksi kipin kapin veljensä pajaan kertomaan, että Ilmariselle luvattua tyttöä tavoitteli toinen mies. Tästä sukeutui hurja matka ja kilpakosinta, jonka Ilmarinen voitti ja sai Pohjolan neidon omakseen. Väinämöinen jäi taas yksin.

Pohjolan häiden kuvauksessa on paljon totta ja vielä enemmän hulvatonta mielikuvituksen lentoa. Tyypillinen kalevalainen tyylikeino, liioittelu, on kukasaan, kun kuvataan esimerkiksi nautaa, joka tuotiin Karjalasta juhlissa syötäväksi:

"Hämeheissä häntä häilyi,
pää keikkui Kemijoella.
Sata syltä sarvet pitkät,
puoltatoista turpa paksu",
"Sata miestä sarviloista,
tuhat turvasta piteli
härkeä taluttaessa,
Pohjolahan tuotaessa".

Vähän toisestakin sankarista: lieto Lemminkäinen, kaunis Kaukomieli, oli komea ja kevytmielinen hurruri, joka vain laiskotteli päivät vaatimattomassa kodissaan ja illat pyöri tyttöjen iloissa tai tappeli. Rikas ja kaunis Kyllikki ei taipunut Lemminkäisen houkutuksiin vaan pilkkasi tätä ja tämän köyhyyttä. Lemminkäinen piiritti hellittämättä Kyllikkiä, mutta kun muu ei auttanut, hän ryösti tytön. Kun nyt oli yhteen tultu, solmittiin eräänlainen avioehto: kumpikin luopuisi kärkevimmistä paheistaan. Molemmat rikkoivat lupauksensa, ja siitä seurasi monen seikkailun jälkeen se tunnettu tapaus, että Lemminkäinen sai surmansa ja suistui Tuonelan jokeen. Äiti haravoiki poikansa kuoleman virrasta ja herätti hänet rakkaudellaan henkiin. Kun Lemminkäinen heräsi, ei hän edes kiittänyt äitiään vaan totesi: "Tulipa kunnolla nukutuksi. Täytyy tästä lähteä Pohjolan tyttöä katsastamaan". Lemminkäisen elämän hurja meno jatkui, mutta äiti antoi pojalleen kaikki tämän haidrukset anteeksi.

Kalevalan henkilögalleriaan kuuluu myös Kullervo, riipaisevan traaginen hahmo, jonka elämän täyttivät katkeruus, kosto ja kuolema. Hänen lapsuutensa, nuoruutensa ja miehuutensa olivat kammottavia kokemuksia täynnään. Lopulta hän syrjintään,

vastoinkäymisiin ja yksinäisyyteen tuskastuneena surmasi itsensä. Ei ole totisesti ihme, että Kullervon tarina on innoittanut taiteilijoita, säveltäjiä ja kirjailijoita ja järkyttänyt nuoria koululaisia.

Kalevalan moninainen rikkaus

Kalevalassa on loputtomasti keskusteltavaa; on jännitystä, oivalluksen aiheita, huumoria. Metsästysrunot ovat oma monelta kannalta ajatteluttava runoryhmänsä. Huumori kukkii, vaikka on vähän vaikea tietää, mikä kaikki oli tarkoitettu huvittamaan kuulijoita tai laulajia itseään, mikä taas otettiin hyvinkin vakavasti. Metsästysloitsut – kuten kaikkiin elämänvaiheisiin kuuluvat loitsut – olivat tärkeitä, mutta miten lienee niiden lorujen laita, joilla metsämies yritti lepytellä kaatamaansa otusta: ”En minä sinus kaannut, itse vierit vempelleeltä, hairahit havun selältä, puhki housusi hatarat – syksyiset säät lipeät, päivät pilviset pimeät”.

Tietinkin voidaan sanoa, että näin taattiin vastainen metsästysronni. Tämän muuten saattoi pilata naisväen läsnäolo peijaisissa:

”Mi on akkoja tuvassa,
Ne on kaikki karsinahan
Miehen tullessa tupahan
astuessa aika poian”

Tämä oli aikamoista sukupuolisyrrintää, sillä peijaiset olivat mahtavat pidot. Toisaalta entisaikaan nainen saattoi joskus nousta heimopäälliköksi niin kuin Pohjolan emäntä, Pohjan akka harvahammas – jota ei näköjään ainakaan ulkonäkö auttanut tähän asemaan.

Kalevalassa on pohjattomasti kielen rikkautta, on herkkiä sävyjä, on notkeita muotoja ja herkullisia kielikuvia. Kieltä on tietysti alkuun oppilaille avattava, sillä kirjassa on paljon utoja sanoja. Runomitta tuntuu niin hauskalta, että nuoret varsin helposti itsekin sepittävät ”kalevalaista” runoa.

Kun Kalevala ilmestyi, se sai aikaan suuren innostuksen sekä Suomessa että ulkomailla Amerikkaa myöten. Teos oli ”pop”: kaikkien, varsinkin ylioppilasnuorison, täytyi se tuntea – tai olla tuntevinaan. Huvittavaa on, että ruotsinkielisetkin ylioppilaat siiteerailivat Kalevalaa, vaikka eivät suomea osanneet. Kalevalaa alettiin heti kääntää vieraille kielille. Tähän mennessä se on käännetty 51 kielelle.

Voisi kai joskus tuntua hiukan ”tylsältä” puhua nykykoululaisille Kalevalan merkityksestä kansalliselle kulttuurillemme ja itsetunnonallemme, mutta hauska on kertoa, että Amerikassa Henry Longfellow teki intiaanitarinoista Hiawatha-epoksen – Pikku Hiawatha on nuorisolle tuttu Aku Ankasta – ja taivuteli englannin kieltä kalevalamittaan. Ei sen sijaan ollut ollenkaan ihme, että virolainen Friedrich

Kreutzwald, naapurimaan Lönnrot, kokosi keräämistään runoista ja tarinoista Kalevipoeg-epoksen Kalevalan mallin mukaan. Fr.Kreutzwaldille oli annettu joskus 1800-luvun puolivälissä Suomessa lahjaksi Kalevala, ja se oli saanut hänet syttymään: täytyihän Vironkin saada oma kansalliseepokseensa. Hassua vain on, että 1920-luvulla hänelle lahjoitettu kirjepaketti löytyi avaamattomana Tarton yliopiston kirjastosta; ei edes kirjan lehtiä ollut leikattu auki. Teos oli ollut Kreutzwaldille pakettinakin vaikuttava taikakalu, jonka avulla hän oli innostanut virolaisia keräämään omaa kansanrunouttaan.

Kun olin sata vuotta sitten auskultoimassa Tyttönormaalilyseossa, pyysin lehtori Enqvistiltä, ohjaajaltani, oppitunnin aiheeksi Kalevalaa. Hän tuijotti minua ällistyneenä ja sanoi sitten: ”Oletteko Tampereelta?” Myönsin, ja hän sanoi, että ei kukaan muu kuin tamperelainen auskultantti uskaltaisi ottaa opettaakseen Kalevalaa. No, Tampereella oli se koulu, jossa olin innostunut Kalevalaan, ja kyllä se innostus jatkuu yhä. Toivon, että olen hiukan pystynyt selittämään teillekin, hyvät kuulijani, miksi Kalevalaa ei missään nimessä voi sanoa ”tylsäksi” tai pölytyneeksi teokseksi – kouluopetuksessaan.

Olli Kumpulainen

Villa Kokkonen Järvenpään kaupungin haltuun

Järvenpään kaupunki osti arkkitehti Alvar Aallon ystävälleen, säveltäjä Joonas Kokkoselle suunnitteleman asuinrakennuksen keväällä 1998. Rakennus oli säveltäjä Joonas Kokkosen kuoltua yleisesti myytävänä. Kaupungin ja perillisten välisten neuvotteluiden tuloksena rakennus ostettiin Järvenpään kaupungin käyttöön ja mukana seurasi Joonas Kokkoselle kuulunut irtain kalustus.

Joonas Kokkoson sävellyksistä on tässä rakennuksessa syntynyt mm. Viisi bagatellia pianolle 1968-69, Sub rosa, Eeva-Liisa Mannerin runoihin tehty laulusarja altolle ja pianolle 1972-73 ja Viimeiset kiusaukset -ooppera kirjailija Lauri Kokkoson librettoon 1973-75.

Rakennuksen ja sävellysten välinen yhteys on merkittävä. Kokkoson työhuoneeksi nimittämässä laajassa salitilassa esitettiin kesällä 1997 ja 1998 konserttisarjat, joissa sävellyksiä voitiin kuulla niiden syntysijoillaan. Kaupungin pyynnöstä esiteltiin rakennuksen ja sävellystyön vaiheita ennen konsertteja jonka vuoksi tulin perehtyneeksi asioiden taustoihin.

Rakennuksen syntyhistoriaan liittyy säveltäjän ja suunnittelijan välinen ystävyysuhde sekä Suomen akatemian jäsenyys. Suunnittelun ja rakentamisen ajoilta on joukko meheviä tarinoita, joita vielä asioita läheltä seuranneet muistavat. Ohessa on myös lainauksia Joonas Kokkoson ja Timo Mäkisen käymien keskustelujen pohjalta toimitetusta kirjasta vuodelta 1979.

Seuraava katkelma kirjan tekstistä kuvaa maailmaa laajasti nähneen miehen pyrkimystä pois taista kaavoista.:

"En ole koskaan pyrkinyt kirjoittamaan suomalaista tai kansallista musiikkia, en myöskään Viimeisissä kiusauksissa. Päinvastoin oikeastaan minun ikäpolveni säveltäjät ja muutamat vähän vanhemmistakin näkivät yhdeksi tärkeimmäksi tehtäväkseen irrota tuolloisesta liiaksi kansallisuuteen sidotusta ja liiaksi vain suomalaisiin resursseihin pitäytyvästä ajattelutavasta. Kun sain ensimmäiset ulkomaiset arvosteluni joskus 50-luvulla, minua hämmästytti se, että ulkomaiset kriitikot puhuivat teosteni suomalaisesta sävystä. En ollut ollenkaan siihen tähdännyt, pikemminkin päinvastoin; olin pyrkinyt kirjoittamaan vain musiikkia, en nimenomaan suomalaista musiikkia. Tästä joudutaan nyt siihen, että miljööstään ihmii-

nen ei pääse irti. Sen edessä olen ollut monta kertaa. On esimerkiksi tarjottu mahdollisuuksia siirtyä muualle asumaan ja toimimaan, mutta ne ehdotukset olen torjunut ihan oikopäätä, ollenkaan harkitsematta, koska vaistonani sanoo, että juuret ovat täällä. Jos minä ne juuret katkaisen, työstäni ei tule mitään".

Oli luontevaa, että tällaisia ajatuksia viljelevä säveltäjä akateemikoksi tultuaan ja tutustuttuaan akateemikko arkkitehti Alvar Aaltoon, pyysi tätä talonsa suunnittelijaksi kesällä 1967. Kokkoson perhe asui vanhassa talossa Järvenpään Satukalliassa, mutta oli virinnyt tarve löytää säveltäjän työlle paremmin soveltuvat tilat.

Seuraavan tarinan on kertonut tuolloin kaupungingeodeettina toiminut Erkki Nikkanen:

"Joonas Kokkoselle oli tarjottu tonttia Helsingin Malmilta. Tämän tultua tietoon Järvenpään kaupungin johto havahtui. Kokkoselle haluttiin tarjota rakennettavaksi tontti säveltäjän kotipaikkakunnalta. Kaupungingeodeetti Nikkanen kiersi säveltäjän kanssa katsomassa muutamia tontteja, joista Kokkonen arveli Vanhankylänniemessä, Tuusulanjärven äärellä olevan sopivaksi.

Kauniina kesäpäivänä 1967 tehtiin sitten katselmus tontille, mukana olivat Joonas Kokkonen vaimoineen, Alvar Aalto vaimoineen, Aallon toimistoarkkitehti Jaakko Suihkonen ja geodeetti Erkki Nikkanen. Tontti havaittiin ilmeisen hyväksi, ja siirryttiin paikalliseen Perhelän ravintolaan, johon oli tilattu ja katettu kauniisti sommiteltu lounas valkoisine pöytäliinoineen.

Aalto istui keskimmäiseksi, Kokkonen vierellään, muut sijoilleen pöydän ympärille. Heti aluksi syntyi keskustelua tulevan talon tiloista ja tarpeista. Aalto työnsi koko kauniin kattauksen kukkavaaseineen etäämmälle ja tiedusteli Kokkoselta, miten hän sävellystyötä tehdessään menetteli. Kokkoson vastauksen ydin oli, että hänellä oli pino paperia flyygelin päällä, takana käden ulottuvilla oli kirjahylly ja hän tapasi kuljeskella mietiskellen flyygelin ympärillä.

Alvar Aalto otti taskustaan huopakynän ja tapaili tämän kuvauksen mukaista luonnosta valkeaan kangaspöytäliinaan hämmästyneen tarjoilijan ja muun seurueen katsellessa.

Näin syntyi ensimmäinen dramaattinen luonnos Kokkosten rakennuksesta. Arkkitehtimestari oli tapansa mukaan lyönyt hepnaadilla koko seurueen. Tarinaan kuuluu, että Nikkanen korvasi ravintolan kärsimän pöytäliinan tuhoamisen, otti sen mukaansa ja lahjoitti rakennuksen valmistuttua siitä kopiopainomenetelmin tehdyt 12 pöytätablettia Kokkosten käyttöön.

Rakennuksen jatkosuunnittelu käynnistyi välittömästi. Aallon toimistossa työtä teki arkkitehti Jaakko Suihkonen apunaan Marjaana Cedercreutz. Haastattelin Jaakko Suihkosta puhelimitse ja hänen kertomansa mukaan suunnittelutyö oli tavattoman mukavaa ja yhteistyö akateemikkojen välillä oli toinen toistaan kunnioittavaa ja sopuisaa. Aalto ei perinyt omasta työosuudestaan palkkiota, vain työntekijöiden palkat ja kopiokulut veloitettiin. Toimistossaan Alvar kertoi Joonaksen korvaavan palkkion sävellystyöllä.

Tämän lupauksen Joonas Kokkonen täyttikin omistaen sellokonserttonsa Alvar Aallolle. Se oli ensimmäinen suurimuotoinen teos joka valmistui tässä uudessa kodissa.

Lainaus: ”En kuitenkaan ainoastaan kiitollisuudenosoituksena tästä talosta, vaan myös muistellen niitä monia keskusteluja, jotka ovat minulle paljon antaneet ja joita kävimme erikoisesti juuri tämän talon rakennusvaiheessa”.

Rakennus muotoutui alkuluonoksessa flyygelin ja työtilan ympärille. Eteistila jakaa rakennuksen kah-tia, suuri työhuone on akustisesti erillään muista ti-

loista, painava liukuovi ja taitto-ovi varmistavat työ- rauhan. Olohuone ja makuutilat, näihin liittyvät keittiö ja pesutilat eivät ole kooltaan suuria. Koti-apulaiselle oli huone pesutiloineen keittiön sisään- käynnin yhteydessä. Rakennukseen asennettiin sähkölämmitys, seinä- ja kattorakenteet ovat puuta. Pihassa oleva hirsisauna ja saunakamari ovat luonteva osa kokonaisuutta. Saunan yhteyteen rakennettiin pihalle uima-allas. yhtään puuta ei halutu kaataa rakennusalueen ulkopuolelta.

Suunnitelma on selkeä ja samankaltainen tilajako toistuu eri variaatioina myös Aallon suunnittelemissa Kokkoson taloa aiemmissa ja myöhemmissä pientaloissa.

Rakennuksen pohjatyöt tehtiin syksyllä 1967. Rakennustyötä valvoi rakennusmestari Paavo Koivuniemi, joka oli Joonaksen lapsuudenystävä ja on huolehtinut talon korjaukset viimeaikoihin asti. Rakennustyö pyrittiin tekemään mahdollisimman taloudellisesti, mutta talo oli säveltäjän ansiotasoon nähden kustannustasoltaan ääri rajoilla, sen sijaan rakennustyön laadusta tai suunnittelijoiden piirustuksissa esitetystä ratkaisusta ei haluttu poiketa. Ulkoverhoukset, katosten sekä lattia- ja seinälinjojen mutkat toteutettiin tinkimättä. Rakennuttajan ja suunnittelijoiden tahtoon vastasi rakentajien taito. Rakennustyön teki kirvesmies Eino Lindström ja hänen kolme poikaansa, seinät muurasi Kalle Virta ja takat Pentti Mattila.

Työn sujuvuutta kuvaa Koivuniemen kertoma katkelma harjannostajaisista. Harjakaisissa olivat läsnä kaikki talon toteutukseen osallistuneet viimeisimpään laudankantajaan. Normaalien antimien tultua jo nautituiksi intoutuivat suunnittelija ja rakentaja antamaan tunnustusta toisilleen. Alvar Aallon todettua rakentajalle olevansa tyytyväinen puhtaaseen rakennustyön jälkeen, antoi Eino Lindström takaisin todeten olleensa tyytyväinen selviin kuviin, joilla rakennus toteutettiin.

Olohuoneen puolella olevan takan toinen sivu on aaltoileva arkkitehdin suunnitelman mukaisesti. Työhuoneen puolella on vastaavalla kohdalla takka, jonka piti olla samalla tavalla toteutettu. Arkkitehti Suihkosen tullessa työmaakäynnille hän sai todeta, että muurarin taidonnäytteenä takka on kuitenkin aallotettu myös etusivultaan. Joissakin suunnitelmissa oli siis sentään tulkinvaraa!

Rakennuksen ympärillä oleva puusto säilytettiin ja se on säveltäjän sanojen mukaisesti ollut innoituksen lähde.

Uusi rakennus oli valmistuttuaan monenlaisen mielenkiinnon kohde, Kokkoson Koivuniemelle lausuman lohkaisun mukaan: ”hän kutsuu heti kaikki ai-

kakauslehtien toimittajat visiitille, ettei sitä riesaa tarvitse myöhemmin sietää". Mahtoiko lausahdus toteutua, en tiedä, mutta säveltäjän, vaimon ja kahden tyttären asumaa kotia ei julkisuudessa myöhemmin ole esitelty.

Rakennus on tälläkin hetkellä alkuperäisessä asuunsa, ainoa muutos on olohuoneen vetoisan parioven korvaaminen kiinteillä ikkunoilla.

Sävellystyö sai arvoisensa kehykset. Luovasta työstä toteaa Joonas Kokkonen kirjassaan (1979): "Jos mennään luovan työn perimmäisiin ominaisuuksiin, niistä tuskin kukaan toinen on sanonut niin terävästi ja niin tyhjentävästi kuin Alvar Aalto 1950-luvun loppupuolella Jyväskylässä. Se oli täysin improvisoitu puhe. Muistan vielä hyvin, että hän tuli sitä pitämään suoraan Jyväskylän pöydän äärestä hyvällä tuulella ja reippaalla mielellä. Siinä puheessa hän käsittelee luovan työn perusolemusta ja määritteli sen kahdella sanalla – intohimo ja kvaliteetti. Minä en ole mistään koskaan lukenut enkä kuullut niin tyhjentävää selitystä. Siinä nimittäin on sanottu kaikki. Siinä on tuo kvaliteetti, joka on tiettyyn pisteeseen asti tai hyvin laajastikin älyllisesti punnittavissa, mutta sitten myös, miten sinne kvaliteettiin päästään. Intohimo – se tarkoittaa, että ihminen panee kaikkensa likoon tuohon kvaliteettiin päse-

miseksi, koko olemuksensa, koko tahtonsa, järjensä, tunteensa, kaiken. Silloin kun se nähdään tältä kannalta, niin kuin luova työ minusta piti nähdä, silloin myös tämä pojan mieli (Sibeliuksen ajatus uteliaasta, leikkivästä mielestä) asettuu ikään kuin oikeaan valaistukseensa. Se on osa tätä intohimoa, se on myös intohimoa etsiskellä, kokeilla, nähdä joskus myös huumorin valossa, nähdä leikkinä tämä kulttuuri. Mutta se ei ole pelkkää leikkiä, vaan se on syvää, vakavaa työtä, totista työtä, intohimoista pyrkimystä niitä arvoja kohti, jotka näkee tärkeiksi.

Jokainen, joka Alvar Aallon tunsii henkilökohtaisesti, kyllä tämän myös tajusi. Minulla on aniharvoja ihmisiä, joiden kohdalla on tuntenut olevansa lähellä suurta luovaa neroa. Yksi näistä tapaamistani on tietenkin Sibelius, sitten on Alvar Aalto ja kolmas tällainen on Rolf Nevanlinna, lähimmästä piiristäni, joiden kohdalla tuntee tapaavansa ihmisen, jolla on uskallusta panna kaikki peliin".

Joonas Kokkosella oli tuo mainittu intohimo kvaliteettiin.

Kirjoittaja on arkkitehti ja hänellä on oma yksityinen arkkitehtitoimisto Järvenpäässä.

Kirkon rakentamisessa meneillään kellojen asennus v. 1968.

Missä Järvenpään kirkko oikein sijaitsee? Näin kuulee aina kysyttävän, varsin ymmärrettävää, koska suuri osa järvenpääläisistä on hiljattain kaupunkiin muuttaneita. Kyllä kirkkokin löytyy, jos maltaa Sibeliuksenkatua kulkiessaan suunnilleen keltaisen veistoksen kohdalla katsahtaa juuri päinvastaiseen suuntaan, niin siellä kyllä näkee kirkon – tai ainakin kuution muotoisen kellotapulnin. Senkin selkeämmin valojen aikaan iltahämärissä.

Järvenpään seurakunta on erotettu Tuusulasta kuten koko Järvenpään kaupunkikin. Seurakuntatalon, jota nykyisin kutsutaan vanhaksi kirkoksi, suunnittelu alkoi jo 1936, koska Tuusulan kirkkoon oli niin pitkä matka. Talo valmistui 1939, juuri talvisodan kynnyksellä. Silloin tarvittiin paljon hiljaisuutta, rauhaa ja lohtua. Terijoen seurakuntalaisista asettui suuri osa asumaan Järvenpään alueelle ja myös seurakuntaelämä sai lisää aktiviteettia. Seurakunta itsenäistyi vuoden 1952 alusta.

Kirkko alkoi pian tuntua liian ahtaalta ja niinpä 1960-luvun puolenvälin tienoilla aloitettiin uuden kirkon suunnittelu. Vanhan kirkon vierelle, mielenkiin-

Orvokki Harjuvaara

Järvenpään seurakunta – ennen ja nyt

toisesti paikalla olevan kallion reunalle nousi uusi, arkkitehti Erkki Elomaan suunnittelema betonirakenteinen kirkko. Tämä kirkko vihittiin käyttöön ensimmäisenä adventtina v. 1968.

Seurakunnan väkiluku oli itsenäistymisen jälkeen n. 7800 henkeä ja tällä hetkellä se on n. 28000. Kasvanut väestömäärä tarvitsee luonnollisesti runsaasti tiloja ja monenlaisia palveluja. Aivan itsenäisyyden alussa nousi tarve saada oma hautausmaa, joka raivattiin kauniiseen metsikköön Kaukotien varrelle ja valmistui kappeleineen alkuvuodesta 1957. Siellä on saanut leposijansa noin 5000 poisnukkunutta ja hautausmaata laajennetaan koko ajan.

Merkittävä saavutus seurakunnan toiminnan kannalta on ollut 1970-luvulla oman leirikeskusten rakentaminen Mäntsälän kuntaan Keravanjärven rannalle.

Asutuksen laajentuessa myös seurakuntatoiminta on levinnyt eri puolille kaupunkia. Laurilan alueella toimii oma seurakuntatalo. Jampassa on pitkään kokoontunut kerrostalon alakerran kerhuhuoneissa, mutta nyt on aloitettu seurakuntakodin rakennustyöt ostoskeskuksen yhteyteen. Mankalan koulun laajennuksen yhteydessä myös seurakunta rakennutti omat tilat koulun alueelle. Lisäksi Haarajoen vanhan puukoulun tilat seurakunta korjauttaa Haarajoen asukkaiden kokoontumistiloiksi. Lasten ja varhaisnuorten toimintaa varten on vuokrattu kerhotiloja eri puolilta kaupunkia.

Järvenpään kirkko nykyisin kesän vehreydessä.

Magdaleena Horttanainen

Runoja

Taiteilijan mietteitä

Yön juhlaa.
Unen juhlaa.
Paistetta päivän
juhlaa auringon.
Rakkauden juhlaa,
aherrusta elämän,
sekin juhlaa on.
Juhlaa luomisen – tekemisen
juhlaa muistojen...
Yksinäisen juhlaa.
Onko sitä?

Nuotalla

Yökälässä mies ja vaimo
veneellinen kaloja...
rannalla kauppias ja kissa
rinkiä käyvät.
Usva häipyy.

Kolkutti omatunto

Kuuletko sinulle kolkutetaan
– ovella ei ollut ystävää
kolkutti omatuntosi
– kuuntele.

Susi ulvoo

Hämärtyvässä yössä
rakovalkea leiskuaa
käsiä lämmittelee kaksi ihmistä.

Susi ulvoo... kuuditko?
Hiljalleen hiipuu hiillos
rakastavaisia musta peitto suoja.
Aurinko jo silmää vilkuttaa ja
tuhka vielä lämmintä.

Pellava

Siniset silmät,
kuin lapsen loistavat,
tulessa huojuvat aallon lailla.
Auringossa siemen kypsyy.
On loukutuksen aika.
"Kehrää, kehrää tyttönen..."
Helskyttää vaimo kangaspuita
kangasta omilleen kutoo.
Pellavaa viileää paidaksi sulhon, lasten
öljyä rattaisiin tehtaan,
taiteen tekijöille öljyä
he kauneutta kutovat,
maalaukset ajalle tulevalle luovat.

Sydänlämpöä

Äiti mua paleltaa.
Käärisitkö pumpuliin lapsesi?
Sydänlämpöä peitteeksi anna.

Ilta lauantain

Oli saunan tuoksu, vastan läiske
ja vilvoittava halaus veden.
Olo autuainen...
mielen rauha syvä huokuu.
Rantakala paistuu
räiskyy nuotio,
hämyssä loimuaa.
Saimaan ranta lepää.
Odottaa yön syleilyä.

Jouko Veikkolainen

Maisemaa vaalimaan

Tuusulanjärven pohjoispäällä on aina ollut Järvenpäälle huomattava maisemallinen merkitys. Luonnontilaiset rantanevat ovat kuitenkin viisikymmenluvun lopulta alkaneiden ranta- ja vesialueiden täyttöjen takia joutuneet itäranalta osin väistymään. Länsirannan maisema Vanhankylänniemestä keskustaan sentään säilyi ja muodostaa tänäänkin upean maisemakokonaisuuden, jonka arvoa ei voi kyllin korostaa.

Alue kuuluu valtakunnalliseen lintuvesien suoje-
luohjelmaan, ja Naturan ja uuden luonnonsuojelu-
lain säädökset turvaavat sitä. Lintuvesiohjelma jät-
tää kuitenkin arvioimatta maiseman, kasvillisuuden
ja muut luontoarvot, kuten rantasuon hyönteismaa-
ilman.

Luonnontilainen ranta on Järvenpäässä houkutta-
nut rakentajaa. Vaikka tietoja rantojen suoje-
luarvoista on ollut tarjolla, sitä ei useinkaan ole haluttu
ottaa vastaan. Rakettitehtaan alue, joka nykyisin
tunnetaan Taidetalosta, oli joutumassa tehoraken-
tamisen piiriin 80-luvun alkupuolella. Vain onnek-
kaan sattuman ansiosta alue säilyi. Jos rakennus-
suunnitelmat olisivat toteutuneet, järven pohjois-

pää olisi lakannut olemasta. Järvenpään ympäris-
töyhdistyksellä oli keskeinen rooli tämänkin alueen
suoje-
lutyössä, jossa oli kyse rakentamisen kovan
arvomailman murtamisesta ja korvaamattomien
luontoarvojen hyväksymisestä. Tuusulanjärven
luonto säilyy kun virkistyskäytön perustaksi otetaan
ne velvoitteet, jotka sekä eettisesti että lainsäädän-
nön mukaan ovat hyväksytyjä. Ranta-alueiden
kaavoitus ja käyttö ei koskaan saa olla niin demok-
raattista, että luontoa tuntevien ajatukset ja toiveet
hyväksytään vain rikkana rokassa.

Luonnon muuttumisen arviointi on asiantuntijoille-
kin kovin vaikeaa. Voidaan kyllä arvioida menetetyt
luontoarvoja, mutta niiden tutkailu saattaa
usein viedä voimaa akuuteilta ympäristöongelmilta.

Tuusulanjärven pohjoispään maisema muuttuu kai-
ken aikaa sekä luontaisen kasvun että rakentami-
sen vuoksi. Rantakorttelin rakentuminen muutti mai-
semaa voimakkaasti erityisesti Vanhankyläntien
suunnasta katsoen. Rakennusmassaa voidaan ta-
sapainottaa suhteessa luonnonmaisemaan istutuk-
sin, jotka eivät somista vaan peittävät.

Rantakukka koristaa Tuusulanjärveä loppukesästä

Vanhankyläniemen kansanpuisto

Vanhankyläniemen alue on onnekaasti säilynyt luonnonkauniina. Alueesta olisi hyvinkin mahdollista kehittää järvenpääläisille ”pienois-Ruissalo”, onhan tämä jalopuiden niemeke pohjoisrajallaan tuulahdus keskieurooppalaisesta luonnosta. Turha rakentaminen on kuitenkin pidettävä alueelta pois. Luonnonkaunista paikkaa ei tule pilata rakentamalla ”jokaiselle jotakin”-tyyliin.

Linturanta

Länsiranta tulee suojelualueeksi lähivuosina. Alueen nevat ovat kuitenkin kuivumassa ja puusto valtaa alaa. Kehitys kiihtyy ja avosuota vaativa lajisto on vaarassa. Säännöstelyn keinoin nevat ovat osin syntyneetkin ja vedenkorkeuden vaihteluilla on nykytilannetta enää vaikea korjata.

Linturannan kasvillisuus on vaihtelevaa, ja jo vuoden 1958 asemakaavassa on alueelle kaavailtu kevyen liikenteen väylää. Kevyen liikenteen ympäristöön käyttöön tarkoitettu päätie on yhä kaavoittajan suunnitelmissa. Kun Euroopan yhteisön Natura-säännökset ovat nykyisellään voimassa ja laki yksiselitteisesti kieltää Natura-alueita eli linturanta vaarantavat toimet myös alueen ulkopuolella, oikopolkujen suunnittelu on lainvastaisena tarpeetonta. Tämä koskee myös kevyempirakenteisia polustoja, joita ei varmuusperiaatteen mukaan voi rakentaa suojelualueen kainaloon.

Tulevaa suojelualuetta voidaan laajentaa antamalla puuston kasvaa veden vaivaamille pellonpäille. Näin saataisiin suojametsiköitä, jotka aikojen mittaan kasvaisivat ja lahoaisivat. Ainakin valkoselkätikka olisi mielissään. Paikalliset uhanalaiset pikkutikat saisivat seurakseen vielä uhanalaisemman vieraan Keski-Suomesta. Jo nyt Tuusulanjärven maisemat houkuttavat valkoselkiä. Valtakunnallisesti merkittävän alueen vaalimisessa tulee muistaa Suomen hallitusmuodon sanat: ”Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu meille kaikille.”

Vaahteroita Vanhankyläniemessä

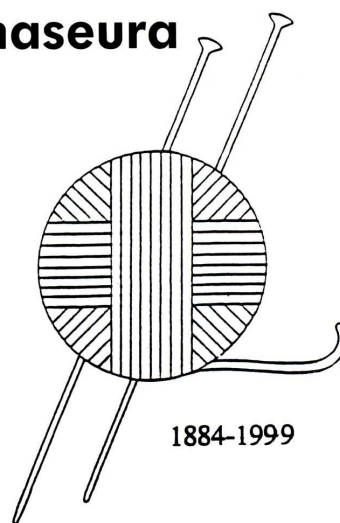
Tuusulan Vanhempi Neulomaseura 1884 - 1999

Tuusulan Vanhempi Neulomaseura täyttää tänä vuonna 115 vuotta. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, suomalaisuuden ja naisasialiikkeen orastavassa hengessä perustettu yhdistys toteuttaa edelleen alkuperäisiä toiminta-ajatuksiaan mutta on myös laajentanut avustustoimintaansa ulkomaille.

Vuonna 1881 perustettiin lukuseura, jossa yksi luki ääneen kirkkohistoriallisia tekstejä toisten kuunnellessa. Vuonna 1884 lukuseurassa vieraili Vanhankylän kartanon vävy eversti Georg Fraser. Lukuseuraa katsellessaan hän sai ajatuksen. Kun yksi lukee ääneen, ei toisten tarvitse istua joutilaina. He voivat tehdä käsitöitä ja samalla edistää jotakin hyvää asiaa, ihmisystävällistä aatetta. Hän lahjoitti kymmenen markan kultarahan hankkeen pohjarahaksi. Ehdotus lankesi hyvään maahan. Ihmisystävällisistä aatteista ei ollut puutetta. Köyhyyttä ja turvattu-
muutta oli paljon. Erityisen sääliä tuntuivat orpolapset, "huutolaiset". "Me perustamme lastenkodin", oli ensimmäinen ajatus, joka nopeasti levisi laajemmaksi ajatukseksi: köyhäinkoti! Vanhankylän kartanon omistajan kapteeni Johan Henrik Åströmin tyttärinä nuorin Anni ryhtyi tuomasta toimeen ja perusti yhdistyksen, jonka nimeksi tuli "FATTIGHEMFÖRENINGEN I THUSBY - KÖYHÄINKOTI-YHTIÖ TUUSULASSA". Puheenjohtajaksi valittiin Anni Åström, jota myöhemmin vuosina on kutsuttu kunnioittavasti "ANNI-tädiksi". Hän johti yhdistystä vuoteen 1949 eli 65 vuotta.

Yhdistykselle vahvistettiin säännöt, pidettiin pöytäkirjaa ja jäsen- ja kassakirjaa. Sääntöjä ajanmukaistettiin aina tarvittaessa. Jäseniä oli liian vähän. Koko pitäjän oli saatava liikkeelle. Pieni yksityinen yhdistys kääntyi pitäjän naisten puoleen, ja kannatukselta tuli odottamattoman suuri. Vuonna 1886 jäsenten luku lähenteli jo sataa. Toiminta lähti ripeästi liikkeelle. Anni Åström antoi suunnan.

Kunta oli joutunut kiinnittämään huomionsa köyhäinhoidokysymykseen, ihmiskaupan, siis huutolaisuuden, kieltäneen lain tultua voimaan. Kovin monta vuotta neulomaseura ei ollut ehtinyt toimia, kun seura ja päättäväinen Anni Åström joutuivat Tuusulan kunnan kanssa kiistaan seuran hankkimista ja omistamista varoista. Kunta halusi saada ne omaan vaivaistalohankkeeseensa, katsoen ahkerien ompelijoiden, neulojen ja arpajaisten järjestäjien uurastuksen tulosten olevan ilman muuta tuohon tarkoitukseen käytettävissä kunnan yksipuolisella päätöksellä. Aikanaan hovioikeus ratkaisi Tuu-

TUUSULAN
VANHEMPI NEULOMASEURA ry

sulaa kuusi vuotta kiehattaneen riita-asian neulomaseuralle suotuisalla tavalla. Eräässä lehtikirjoituksessa asiaa vähäteltiin "suurelle yleisölle täysin yhdentekevänä asiana, erään naisten perustaman ompeluseuran" asiana.

Riita kunnan ja seuran välillä oli taistelua rahasta ja taloudellisen päätöksen oikeudesta. Mutta se heijasti myös paikkakunnan kielitaistelua. Tämä riita vahvisti neulomaseuran virallista asemaa. Anni Åström ja neulomaseura olivat suomenkielisiä (suomenmielisiä). Seura oli kaikki nämä vuodet tehnyt ahkerasti työtä juuri "vaivaistalon" asukkaiden hyväksi. Valmiit vaatekappaleet, pito- ja liinavaatteet annettiin vaivaistalolle. Lisäksi ostettiin jalkineita ja työkaluja hoidokeille. Vaivoin saatu voitto, joka samalla oli oikeuden voitto, oli niin puheenjohtajalle kuin neulomaseuran jäsenille suuri velvoitus. Vähitellen kaikki rauhoittui ja työ lasten hyväksi jatkui. Toimintansa mukaisesti Tuusulan Vanhempi Neulomaseura on antanut nimenomaan vaateapua. Ensin sitä saivat saivat edellä mainitut huutolaislapset ja vaivaistalon asukkaat. Kun kunnallinen sosiaalipu alkoi vaikuttaa, olivat seuraavana kohderyhmänä köyhät koululaiset. Vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki velvoitti kuntaa huolehtimaan oppilaista, mutta silti tehtävää riitti, ja joka koulussa pyrittiin saamaan opettaja mukaan yhdistyksen toimintaan.

Seuraavaksi kohteeksi otettiin "huutavat vauvat", jotka tarvitsivat vaippoja, nuttuja ja tossuja. Vaattei-

ta tehtiin myös isommille lapsille. Ne jaettiin kunnan kättilöiden ja terveysisarien välityksellä ja myöhemmin neuvoloiden kautta. 1980-luvulla nuoret perheet vaurastuivat ja sosiaalihuolto kehittyi niin hyväksi, ettei meidän apuamme enää neuvoloiden kautta tarvittu. Teimme Äiti-Teresan peittoja ja vaatteita vauvoista vanhuksiin. Valmiit käsityöt lähetettiin Puolaan, Tuusulan ystäväkaupunkiin Augusto-wiin, ja Latviaan. Osa jäi kotimaan diakoniale. 1980-luvun loppuvuosien vapauden tuulien puhaltessa Unkarissa ja Viron itsenäisyyden avatessa ovet ulkomaailmaan aukeni meille uudet avustuskohteet. Olemme avustaneet Unkarissa ystävyysseurakuntiamme Vacia ja Budahegyvidekiä, Virossa Viljandin ystävärovastikunnan vanhuksia, lastenkoteja, lapsirikkaita perheitä ja etenkin Lustiveren hoitokodin vanhuksia. Arvioimme, että tilanne on siellä samanlainen, kuin perustamisvaiheessa oli meillä Suomessa. Perille meno on varmaa. Paketit kulkevat Järvenpään seurakunnan avustuskouromien mukana Viron seurakuntiin, ja vastaanottajat ovat useille meille henkilökohtaisesti tuttuja ja seurakuntien diakoniatyö jakaa ne ja löytää avun tarvisijat.

Yhteistyötä seurakuntien kanssa on tehty aivan alkuaajoista lukien ja se jatkuu edelleen. Merkittävää on että vuonna 1919 palkkasimme ensimmäisen diakonissan Tuusulan seurakuntaan. Kaksi vuotta myöhemmin seurakunta ryhtyi maksamaan palkan, mutta yhdistyksemme maksoi sairaanhoitovälineet ja -tarvikkeet usean vuoden ajalta. Vuonna 1903 yhdistyksemme rahoitti kirkonkellojen ostoa. Kriisipua olemme lähettäneet kirkon ulkomaanavun kautta Jugoslaviaan, Balkanille ja Bosniaan. On myös lähetetty apua Afrikkaan lähetyksen kautta.

Aika ei ole tehnyt seuraamme tarpeettomaksi. Tuusulan Vanhempi Neulomaseura on ainutlaatuinen koko Suomessa. Tutkimuksen mukaan "ompeuseuroja on luvuttomia, neulomaseuroja vain tämä yksi". Neulomaseura – onko sellaista vielä? Meiltä kysytään. Ehkä hymähdämme. Seura kuulostaa kysyjästä niin vanhahtavalta, ajastaan jälkeen jääneeltä. Se on pysynyt toimivana 115 vuotta. Se ei voi olla vanhanaikainen, ajastaan jälkeen jäänyt. Neulomaseurassa ihminen, ei instituutio, tekee ihmiselle. Ihminen auttaa toista ihmistä. Se mitä teemme on henkilökohtainen kädenojennus tunte mattomallekin. Niitä, jotka tarvitsevat lähimmäisten apua, on aina lähellä ja kauempana.

Yhdistyksellä on parhaillaan 52 jäsentä ja lisää joukkoon olisi tulossa, mutta yksityiskodeissa keran kuukaudessa kokoontuvaan seuraan ei enempää voida ottaa. Johtokunta valitsee uudet jäsenet, ja hienokseltaan se myös pyrkii nuorentamaan ikärakennetta, jotta perinne siirtyy seuraavalle sukupolvelle.

Nykyisin seuran jäsenistö jakaantuu melko tasan Tuusulan Järvenpään kesken. Vanhin jäsenemme, kunniapuheenjohtajamme, maisteri Ester Kokkonen on liittynyt jäseneksi jo vuonna 1936 Anni-tädin puheenjohtajakaudella ja on osallistunut neulomailtoihin aktiivisesti näihin asti. Yhdistyksen jäsenistössä on monia toisen ja kolmannen polven neulomaseuralaisia. Nykyinen puheenjohtaja, pastori Orvokki Harjuvaara on kolmannen polven neulomaseuralainen.

Varat toimintaan yhdistys kerää jäsenmaksuista, kahvirahoista, arpajaisista, esiliinasakoista (jäsen, joka tulee kokoukseen ilman yhdistyksen esiliinaa, joutuu maksamaan sakon), myyjäisistä, perinnetateriaista, historiikkien ja korttien myynnistä.

Neulomailloissa vanhan hyvän tavan mukaan, kun kädet käyvät ahkerasti, kuunnellaan entisistä ajoista kertovia paikallisia tarinoita, matkakertomuksia, esitelmää monista eri aiheista, lauletaan. Jokainen yhdessäolo päätetään laululla "Minne käy tuulen ilmassa tie..." Laulu oli Anni-tädin lempilaulu. Neulomaseuran säännöissä "sivistäviä huvituksia" ovat viime vuosikymmeninä olleet retket eri kulttuurikohteisiin. Olemme saaneet nähdä paljon uutta ja saaneet tietoa. Periaatteena on ollut, ettei seura, eivätkä seuran jäsenet pidä suurta ääntä itsestään. Siitä huolimatta meidät huomataan.

Toimintamme sai julkista tunnustusta, kun sille myönnettiin Järvenpään kaupungin esityksestä Suomen itsenäisyyden 70-vuotis-juhluvuoden tunnustuspalkinto pöytälipuin ja kunniakirjoin. Tämän myönsi meille Suomalaisuuden Liitto. Se luovutettiin itsenäisyyspäivän juhlassa 6.12.1987 kiitoksesksi tekemästämme arvokkaasta monikymmenvuotisesta työstä lasten ja nuorten hyväksi. Neulomaseuralla on satavuotishistoriikki, jonka on kirjoittanut tohtori Tyyni Tuulio ja se ilmestyi v. 1982, oma pienoislippu, joka edustaa ja juhlistaa seuraa. Sen on suunnitellut taiteilija Raija Maula, ja tämä tunnus on myös esiliinassamme ja seuramme omassa kortissa.

Oltuaan alkuvaiheessaan eräänlainen eri säätyluokkien yhdistäjä paikkakunnallaan seura yhdistää myös eri ikäluokkia ja sukupolvia, eivätkä edesmenneekään ole poissa sen lämmön piiristä. Heidän muistonsa elää, heidän työtään jatketaan.

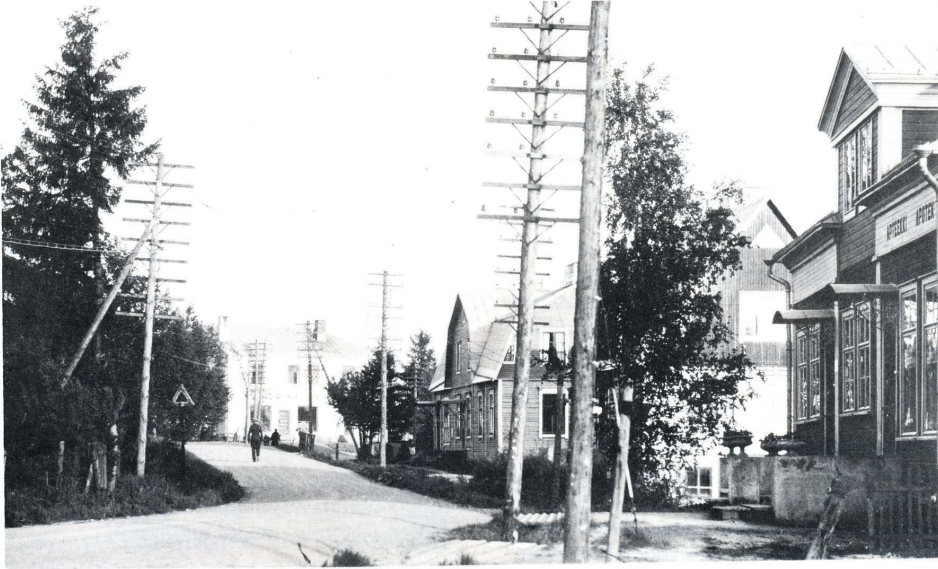
Maailma on muuttunut paljon siitä, kun neulomaseura on perustettu. Seuran periaatteet raittiudesta, lähimmäisenrakkaudesta ja kristillisten elämäntarvojen kunnioittamisesta ovat edelleen tärkeitä asioita, ja ne ovat juuri tässä ajassa jälleen uudessa arvossa.

Aino Lehtonen on
Tuusulan Vanhemman Neulomaseuran
kunniajäsen

Ann-Mari Sintonen

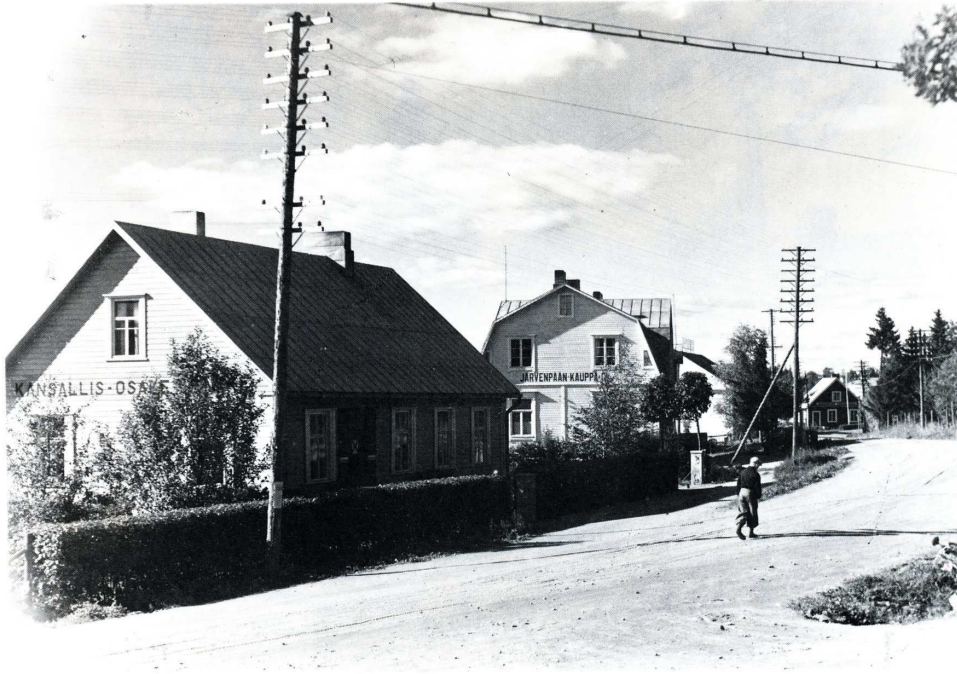
Sibeliuksenkatu ennen ja nyt

Sain vanhoja valokuvia nähtäväkseni Järvenpää-seuran arkistosta. Eräänä syyskuisena aamuna yritin löytää Sibeliuksenkadun näkymät vanhojen kuvien perusteella.

Kahvila Mairean talossa toimi aikanaan apteekki. 1930-luvulla apteekkitalon vieressä oli Öhmanin talo ja seuraavana Järvenpään Kauppa Oy:n liike- ja asuintalo, jossa Heikki Kokkonen aloitti kauppaliikkeensä 1926. Nykyisen Tarjoustalon kohdalla sijaitsi Lehtosen kauppa.

Kansallis-Osake-Pankin paikalla on nykyisin Kansaneläkelaitoksen toimisto ja kun Järvenpään Kauppa Oy purettiin rakennettiin tilalle parkkitalo. Vanha kuva on 1940-luvulta.

Asemarakennus ei ole paljontaan muuttunut, mutta sen paikkaa on hieman muutettu. Taksit ja linja-autot liikkuvat samoilla paikoilla kuin 1920-luvullakin. Nykyisen Rivolin ja parkkialueen kohdalla on ollut metsää.

Näkymä asemanmäeltä järvelle. Yhtään 1930-luvun rakennuksista ei ole jäljellä. Lehtosen kaupan talossa, joka on vanhassa kuvassa vasemmassa reunassa, on aikanaan toiminut myös posti.

Vanha elokuvateatteri Kaiku aloitti toimintansa 1920-luvulla. Sen viereen rakennettiin uusi Filmilinna vuonna 1948. Nykyisin tässä on Osuuspankki.

1930-luvulla nykyisen S-Marketin kohdalla oli tekstiililiike Eta. Sitä vastapäätä sijaitsi Jokivuoren leipomo ja kahvila. Miten uusi kävelykatu muuttaa maisemaa Sibeliuksenkadulla?

Kaino Pirttilahti

Juoksupojista Järvenpään Vedon urheilijoiksi

Meitä oli pieni porukka 10-13-vuotiaita poikia, joihin oli syttynyt liikunnan kipinä. Ei meitä houkuteltu mihinkään seuraan, emmekä me itse tienneet mihin olisimme hakeutuneet. Talvisodan jälkeen seuratoiminta ei ollut kovin vilkasta Järvenpäässä. Niin me joukolla aloimme elvyttää Järvenpään Vedon toimintaa, jota olimme seuranneet jo 1930-luvun loppupuolella. Sen jäsenet olivat lähteneet talvisotaan puolustamaan maatamme. Jotkut heistä jäivät sille tielle. Suurin osa meistä oli sellaisia poikia, joilla ei ollut koulunkäynnin jatkomahdollisuutta. Lähdimme heti kansakoulun jälkeen töihin. Monet meistä päätyivät Helsinkiin juoksupojiksi. Kävimme seuraamassa kaikki yleisurheilukilpailut Stadionilla ja Eläintarhan kentällä. Innostus oli suuri. Päätimme itsekin alkaa harrastaa urheilua.

Kumitehtaalta hiilimurskaa ja laatikkotehtaalta sahanpurua

Kenttänä aloimme pitää Seutulantie 9:n kohdalla olevaa aluetta, jossa Westermarckin aikana oli ollut tenniskenttä. Nykyään tässä on parkkipaikka, jota vastapäätä sijaitsee Musiikkiopisto. Kentän kunnostustalkoita pidettiin porukalla. Kumitehtaalta kärrättiin kottikärryillä hiilimurskajätettä. Sillä kunnostettiin hyppy- ja vauhdinottoaikat sekä heitto- ja työntöringit. Miettien laatikkotehtaalta kärrättiin sahanpurua ja kutteria alastulopaikoille. Kenttä haluttiin myös hiekoittaa. Noson sedältä saimme sonnakärryt, koska Seutulankartanolla ei sellaisia ollut. Seutulasta saatiin hevonen ja Laurilan sedältä saatiin lupa ottaa heidän kuopastaan hiekkaa. Niin alkoi koko päivän kestävä hiekan ajo kentän kunnostamiseksi. Sattuipa sellainenkin tapaus, että viimeistä kuormaa tuotaessa kärryistä katkesi akseli ja pyörä putosi tielle. Noson setä ei ollut yhtään vihainen, kyseli vain: "Saitteko ajettua tarpeeksi hiekkaa?" Ei sitä silloin tullut oikein huomioitua, kuinka ystävällisiä ja kivoja ihmiset olivat poikien harras-

tuksia kohtaan. Vasta myöhemmin elämän varrella on oivaltanut, että he arvostivat poikien terveitä elämäntapoja.

Itseoppineita urheilijoita

Harrastimme pituushyppyä, kolmiloikkaa, korkeushyppyä, seiväshyppyä, kuulantyöntöä, kiekonheittoa jne. Juoksurata oli Myllytien ja Seutulantien risteyksestä (nykyisen Maaseutukeskuksen kohdalta) jäähallille. Se oli yhteen suuntaan 400 m. Pelasimme myös joskus jonkin verran jalkapalloa ja jopa maahockeyä, joka silloin oli aika tuntematon laji Suomessa. Mailat teimme katajista, joiden juuri oli luonnostaan väärä. Kaikki tarvittavat hyppytelineet teimme itse juoksuaitoja myöten. Kudoimme jopa lentopalloverkon paperinarusta. Varoja hankittiin keräyksillä ja viiden markan jäsenmaksulla. Niillä ostettiin heitto- ja työntövälineitä Helsingin osto- ja myyntiliikkeistä. Järjestimme illanviettoja Seurojen talolla. Tämä oli mahdollista, koska Åbergin pojat asuivat siellä. Heidän vanhempansa olivat talon vahtimestareita. Saimme heiltä levysoittimen ja levyjä – niin karkelot onnistuivat. Myös arpajaisilla saimme varoja toimintaamme varten. Kukaan ei opettanut meille eri lajien sääntöjä tai harjoitustietoja, vaan hankimme Helsingin osto- ja myyntiliikkeistä myös urheilu- ja sääntökirjoja sekä harjoitustelinoita. Usein lauantai-iltaisina, kun toiset nuoret lähtivät muihin harrastuksiin oli meillä urheilukilpailut. Olimme olleet yhteen asti töissä Helsingissä ja tulimme junalla kotiin. Sitten lähdimme järjestämään iltakilpailuja. Vuorotellen kilpailimme ja otimme aikoja. Opimme näin samalla toimitsijatehtävät. Eräs henkilö, joka asui silloin nykyisessä Musiikkiopiston talossa, tuli kymmenen vuotta myöhemmin kertomaan, kuinka hän oli innolla ja ihailleen seurannut poikien harrastuksia ja antoi meille ottamiaan valokuvia. Teimme oman seuralehden vuonna 1946, jossa on tuloksiamme myös edelliseltä vuodelta ja harkitsimme seuran rekisteröimistä.

Harrastuksesta työ

Helsingin urheiluliikkeistä saimme myynnistä poistettua materiaalia. Karhu Oy (urheiluvälinevalmistaja) lahjoitti kompassin ja karttoja. Ne antoi meille kuuluisa kiekonheittäjä ja korkeushyppääjä Kalevi Kotkas, joka oli mm. Euroopan mestari. Kun ihailen katselin toimintaa Karhulla, syntyi minussa ajatus: "Jospa pääsisin joskus tänne töihin!" Oli onnea. Syksyllä 1946 toiveeni toteutui. Pääsin varastoapulaiseksi ja 42 vuoden jälkeen jäin eläkkeelle myyntipäällikön tehtävistä.

Erätaitojakin harjoiteltiin

Harjoittelimme ja kilpailimme myös Isokydön kangasmaastossa, lähellä Lemmenlaaksoa, jonne raivasimme maastojuoksuradat. Sieltä löytyi aukea paikkakin, jossa harjoittelimme heittolajeja. Myöhemmin Järvenpään Isku piti siellä maastojuoksu-kilpailuja. Opimme erätaitoja opaskirjojen avulla, mm. rakovalkean teon. Nämä taidot olivat meille tärkeitä, koska me harrastimme myös vaeltamista. Sunnuntaiamuisin lähdimme joukolla kompassi ja kartta mukana matkaan. Otettiin suunta määrättyyn pisteeseen ja siitä taas seuraavaan pisteeseen. Näin suunnistustaito kehittyi. Tällaisilla retkillä oltiin koko päivä. Eräänä sunnuntaina suuntasimme Terrisuolle. Jouduimme ison Mäyräojan luo eikä siltoja näkynyt missään. Mietimme miten pääsisimme ojan yli. Katkaisimme seipään ja lähdimme hyp-

päämään vuorotellen ojan yli sen avulla. Onnistuimme kaikki muut paitsi viimeisenä tuleva Åbergin Matti, joka putosi keskelle ojaa ja kastui läpimäräksi. Erämiehinä meillä tietenkin oli tulitukkuja mukana. Jatkoimme matkaa metsään, teimme nuotion, laitoimme rimat nuotion vierelle ja ripustimme mörät vaatteet rimoille. Näin saimme Matin vaatteet kuiviksi ja voimme jatkaa matkaa.

Talviurheilua

Ensimmäinen talviurheilupaikkamme oli nk. Romulan kalliot ja niiden ympäristö. Nykyisin tässä Wärt-silänkatu 16:n kohdalla on kerrostaloja. Teimme sinne hyppyrimäen ja hiihtoladut. Sitten siirryimme Granbackan maastoon. Järvenpääläisten suussa Granbacka muuttui pian Rampakaksi. Siellä oli myöhemmin kaupungin oikea hyppyrimäki. Rakensimme sinne vuosina 1943-1944 ensimmäisen pienellä korotetulla vauhtimäellä toimivan hyppyrimäen. Muistaakseni siinä hypättiin yli 10 m. Hiihdimme joukolla Rampakkaan, jossa pidimme kaksipäiväiset talviurheilukisat. Ennen kilpailuja avasimme ladut ja kunnostimme hyppyrin. Lajeja olivat pikamatkat, pitkät matkat, mäkihyppy, yhdistetty ja jopa pujottelu eri sarjoissa. Innostus talviurheiluun lähti osaksi siitä, että meistä moni oli innokas Salpausselän kisoissa kävijä. Yövyimme Vuorikadun koululla. Kun kilpailut olivat päättyneet, hiihdimme 25 km:n kilpailuladun.

Romulan kalliolla on nykyään kerrostaloja.

Tällä suoralla me harjoittelimme ennen juoksemista.

Vedosta Iskuun ja Paloon

1940-luvun loppupuolella monet meistä halusivat päästä suurempiin ympyröihin. Kenttäkin kävi pieneksi kun tulokset paranivat. Muutamat olivat kiinnostuneita kamppailulajeista kuten nyrkkeilystä ja painista. Näitä harrastettiin Järvenpään Iskussa. Järvenpään Vedon urheilijat siirtyivät kahteen muuhun paikkakunnalla toimineeseen urheiluseuraan, osa Iskuun ja osa Paloon. Näin Vedon toiminta hiipti jälleen. Meistä ei tullut huippu-urheilijoita, paitsi Heikki Miettisestä. Hän oli jopa kansainvälisesti tunnettu maantiepyöräilijä ja osallistui mm. Praha-Varsova-ajoihin. Tärkeintä oli, että sai olla hyvän harrastuksen parissa. Se aika oli kivaa. Ei ollut vapaa-ajanvieto-ongelmia. Silloin tehtiin kaikki itse. Luotiin itse ne olosuhteet, että voitiin harrastaa. Ei voinut mihinkään valittaa eikä napista, koska oli kaikesta itse vastuussa. Meille kaikille on jäänyt hyvät muistot niistä vuosista.

Vedon toiminnassa oli mukana 28 jäsentä, joista aktiivisimmat olivat:

Matti Åberg
 Martti Åberg
 Pekka Åberg
 Paavo Åberg
 Matti Berg
 Heikki Miettinen
 Matti Miettinen
 Veikko Lahti
 Keijo Lahti
 Jaakko Lahti
 Lasse Lindberg
 Onni Harju
 Jaakko Syrjälä
 Veikko Lindholm
 Erkki Savolainen
 Kaino Pirttilahti
 Keijo Pirttilahti
 Kauko Pirttilahti
 Kaarlo Pirttilahti

800m		
1 Kaino Pirttilahti	2,20,4	2 parhaan keskiarvo:
2 Heikki Miettinen	5,00,0	
1500m		
1 Kaino Pirttilahti	5,29,8	2 parhaan keskiarvo: 5,33,4
2 Heikki Miettinen	5,40,0	
Pituushyppy		
1 Matti Åberg	5,37	10 parhaan keskiarvo: 4,19
2 Kaino Pirttilahti	4,90	
3 Heikki Miettinen	4,47	
4 Jaakko Syrjälä	4,43	
5 Pekka Åberg	4,15	
6 Martti Åberg	4,10	
7 Matti Berg	3,83	
8 Keijo Pirttilahti	3,58	
9 Matti Miettinen	3,56	
10 Veikko Lahti	3,10	
11 Kauko Pirttilahti	3,04	
Seiväshyppy		
1 Jaakko Syrjälä	2,45	5 parhaan keskiarvo: 2,06
2 Heikki Miettinen	2,20	
3 Matti Åberg	2,00	
4 Kaino Pirttilahti	1,95	
5 Pekka Åberg	1,70	
6 Matti Miettinen	1,60	

Kolmiloikka		
1 Matti Åberg	1108	10 parhaan keskiarvo: 882,7
2 Kaino Pirttilahti	1046	
3 Jaakko Syrjälä	987	
4 Martti Åberg	945	
5 Heikki Miettinen	930	
6 Pekka Åberg	910	
7 Matti Berg	884	
8 Veikko Lahti	722	
9 Matti Miettinen	690	
10 Kauko Pirttilahti	610	
Korkeushyppy		
1 Matti Åberg	1,45	5 parhaan keskiarvo: 1,27,4
2 Heikki Miettinen	1,41	
3 Martti Åberg	1,21	
4 Jaakko Syrjälä	1,15	
5 Matti Berg	1,15	
6 Pekka Åberg	1,15	
7 Matti Miettinen	95	
8 Veikko Lahti	95	
Kuulanheitto		
5 kg		
1 Kaino Pirttilahti	8,14	4 parhaan keskiarvo: 6,91,7
2 Matti Åberg	8,87	
3 Pekka Åberg	5,18	
4 Keijo Pirttilahti	4,51	
5 kg		
1 Kaino Pirttilahti	12,04	5 parhaan keskiarvo: 9,88,8
2 Matti Åberg	11,15	
3 Jaakko Syrjälä	8,30	
4 Heikki Miettinen	8,70	
5 Martti Åberg	8,84	
6 Pekka Åberg	6,30	
7 Matti Miettinen	4,22	

Urheiluseura Järvenpään VETO

JÄSENKORTTI

Veikko Lahti

on seuran jäsen v:sta 1946

Järvenpäässä fammii kuun 1 p:n 19 46.

Kaino Pirttilahti
Puh.johtaja

Nathulberg
Sihteeri

Tyynne Aro muistelee

Perheeni historiaa ja vähän Järvenpäänkin

Ylioppilaskuva
vuodelta 1939

Kerron suvustani ja perheestäni, jotka ovat koko elämänsä asuneet täällä Järvenpäässä ja työllään ja elämällään osittain vaikuttaneet Järvenpään kehitykseen ja historiaan.

Isäni isä, Fredrik Samuel Gustafsson tuli Nurmijärveltä v. 1869 Tuusulaan ja Vanhankylän kartanoon, jossa hän tutustui samoihin aikoihin Mäntsälän Ohkolasta kartanoon tulleeseen mäkitupalaisen tyttöreen Maria Avilla Walleniukseen. Nuoret menivät naimisiin ja perustivat kotinsa Tuomalaan, Hosianummelle. Lapsia syntyi 8, joista yksi, vanhin, oli poika, isäni Frans Teodor Gustafsson. Muut olivat tyttöjä, heistä kolme nuorinta kuoli aivan pieninä. Äitini kertoman mukaan yksi lapsista oli syntynyt marjametsässä. Äiti Avillalla oli lapsi kainalossa metsästä palatessaan. Tytöt saivat ajan tapaan hienot nimet: Maria Matilda, Ida Ottilia, Lyidia Aleksandra, Hanna Siviä ja Olga Viktoria.

Kun isäni oli 13-vuotias, ryhtyi Samuel-vaari Westermarckin kartanon torppariksi Rotstenin torppaan, joka sijaitsi Loutinmäen länsirinteessä. Torpparilla oli paljon velvoitteita ja lapset joutuivat pienestä pitäen hoitamaan osuutensa. Pelloilla, heinäniitossa, haravoinnissa, viljankorjuussa, kaikessa työt tehtiin muiden torppien väen kanssa kilpaa. Nykypäiviin saakka suvussamme on kulkenut senaikainen sanonta, että "kuulutaan Rotstenin työhulluun sakkiin".

Torpan tytöt avioituivat. Matilda löysi Tuomaalasta suon laidalta seppä Walter Westerdahlin. Lyidian mieheksi tuli Halikosta kotoisin oleva Toivo Virtanen, ja Petäjavedeltä tullut Joonas Koskinen otti vaimokseen Hannan. Molemmat olivat rakennusalan miehiä ja suorittivat elämäntyönsä Tuusulassa ja Järvenpäässä. Toivo Virtanen urakoi mm. Järvenpään ensimmäisen kirkon. Muurauksessa oli mukana minun Eino-veljeni. Alttarin kaaren muuraustyö oli hänen tekemänsä ja hän oli siitä hyvin ylpeä, koska työ ei ollut helppo. Joonas Koskinen oli kirkovesmies. Hänen aikaansaamistaan ovat monen rakennuksen puutyöt Järvenpäässä. Isän siskoista Ottilia ja Olga jäivät naimattomiksi. Olga-täti jäi torppaan vaaria hoitamaan. Avilla mummu oli kuollut jo kauan sitten, vuoden 1918 alussa, 66-vuotiaana. Ottilia pääsi jo 16-vuotiaana Westermarckin kartanoon piiaksi ja sisäköksi. Hän ehti palvella siellä 23 vuotta.

Kun Suomen valtio osti Järvenpään kartanon maat ja Westermarckit muuttivat köyhtyneinä täältä pois, Ottilia palveli jonkin aikaa jollain Aminoffeilla Helsingissä, mutta muutti sitten Eero ja Saima Järnefeltteille, jotka asuivat talvet Helsingissä ja kesät Järvenpäässä Suvirannassa.

Kului kymmenen vuotta. Olga-täti kuoli. Vaari jäi yksin Rotstenin torppaan. Kun hän ei suostunut vieraisiin hoitajiin, teki Ottilia-täti mielestäni uskomattoman

uhrakseen. Hän jätti Helsingin mukavuudet ja palasi torppaan pimeään metsän keskelle, jossa joutui kaiken tekemään itse ja yksin, huolehtiakseen 86-vuotiaasta isästään. Kun vaari sitten kolmen vuoden kuluttua kuoli, palasi Otilia Suvirantaan muutamaksi vuodeksi palvelemaan Laura ja Erkki Kohlemaista. Otilia oli jonkin aikaa Järvenpään vanhin asukas. Hän kuoli 98-vuotiaana.

Isäni Frans Teodorin vaimo, siis äitini, Ida Cecilia Walden Pornaisten Halkiasta, oli sepän tytär. He avioituivat vuonna 1908. Heille syntyi 8 lasta, joista kaksi kuoli aivan pieninä. Kaikki lapset synnyttiin kotona. Vanha mummu Virtaska oli auttamassa. Äidin synnytykset olivat vaikeita. Minullakin kuulemma

torpassa sentään oli kaksi hevosta, eikä poika jäänyt kotiin töihin". Isästä tuli vaihdemies. Tämän varsinaisen työn lisäksi hän opetteli suutarin ammatin, tekemään kenkiä. Hän aloitti myös oman talon rakentamisen rautatieaseman lähelle. Niillä tienoin on nykyisin kirjaston parkkipaikka. Isä oli kätevä käsistään. Hän veisti kaikki puiset työkalut itse. Ne olivat kauniita ja hyvinmallisia. Tiedän hänen tehneen myös reen ja useita veneitä.

Uuden kotitalon isä rakensi noin puolen kilometrin päähän rautatieasemasta Helsingin suuntaan, radan varteen. Samassa paikassa oli aikaisemmin valmistettu punaisia tiiliä. Tontilla oli tiiliuuni ja piha oli täynnä isoja kuoppia, joista savi oli käytetty tiili-

Rothstenin torppa 1800-luvun lopulla (nykyisen Metsätien varrella). Sen viimeinen torppari oli Fredrik Gustafsson, joka tuli torppaan Tuomalan kylästä v. 1892.

oli napanuora kiertynyt kolme kertaa kaulan ympäri ja kasvoiltani olin ollut ihan tumma. Vasta kuopusta, Simoa auttoi maailmaan koulutettu kättilö, Toini Lampio, joka niihin aikoihin oli tullut kylään. Äitiä huvitti kovasti Toini Lampion iloisuus ja pirteys. Koska sauna oli lämmin, halusi kättilökin kylpeä. Nopeasti hän kipitti portaita parveen ja nosti jalkansa kattoon.

Vanhempani olivat erittäin työteliäitä ja ahkeria. Äitini leipoi kaiken leivän kotona: Isossa leipäunissa paistettiin peruna-, porkkana- ja lanttulaatikoita sekä puuroja. Yksi lehmä oli sodanjälkeiseen aikaan saakka. Se antoi joka kevät vasikan, jonka lihasta tehtiin mm. alatoopia. Joka kevät otettiin porsas. Syksyllä se säilöttiin ja suolista tehtiin ja paistettiin mustia makkaroitu. Ja kuinka paljon tällaiselta perheeltä tuli likapyykkiä, jonka äiti pesi käsin!

Isä, torpparin poika, hakeutui jo hyvin nuorena Järvenpään asemalle töihin. Vaari oli pettynyt. "kun

lien valmistukseen. Minä lienen syntynyt siinä talossa, koska varhaisin lapsuusmuistoni on keväältä 1923, jolloin seisoin vanhempieni ja naapuriensa kanssa ratapenkalla katselemissa, kun Lindroosin talo paloi radan toisella puolella.

Asuimme rautatien varrella. Sen ainoa alikäytävä oli aseman pohjoispuolella. Kun kansakoulut olivat vastakkaisella puolella, jouduttiin radan yli kulkemaan monta kertaa päivässä. Kouluissa ei 1920-30-luvulla vielä ollut kouluruokailua, joten juoksimme ruokatunnilla kotiin syömään. Radalla "vekslasi" aina monta tavarajunaa. Niiden alta piti pujahtaa toiselle puolelle ja palatessa tehdä sama vaarallinen alitus uudelleen.

Kun muistelen lapsuuteni aikaisia rakennuksia ja niiden asukkaita, muistan pienen, keltaisen Virtasen mökin. Siitä seuraavassa talossa asemalle päin asui pankinjohtaja Pekka Siimestö. Nyt sitä asusta-

Muurari Teodor Aron talo rautatien varressa nykyisen INVA:n oppilaitoksen kohdalla.

vat Aili ja Pekka Harjuvaara. Seuraavassa talossa on aikoinaan asunut Westermarckin kartanon peltori Lindroth. Siihen aikaan, kun minä kävin kansakoulua, oletan siinä asuneen Tuusulan seudun sähkölaitoksen johtajan Lindbergin.

Siitä lähtien, kun Esteri ja Veijo Kokkonen menivät naimisiin, tämä rakennus on ollut heidän kotinsa. Veijo Kokkonen kertoi, että remontoidessaan taloa he löysivät eteisen lattian alta Järvenpään kartanon vanhan muonamiesluettelon, johon oli merkitty miehet ja muonat. Sahankaaren toisella puolella asui merikapteenin leski, Emma Söderman. Hän oli jo vanha, mutta hänellä oli hyvin herttainen apulainen, Anna-täti, jolta me silloin tällöin soimme jotain hyvää. Heidä pihallaan kasvoi vihreitä pensaita, joissa kasvoi punaiseksi tulevia palloja. Ihmettelimme, mitä ne olivat ja miltä ne maistuivat. Pettymys oli suuri, kun maisteleminen aika tuli, kauniita, mutta ei hyviä. Ne olivat tomaatteja. Myöhemmin talo on tunnettu Merisen huvilana. Seuraavaksi oli Antosen kauppa, jonka jälkeen Lindroosin uusi rakennus ja tulipalossa säilynyt leipomorakennus. Välillä oli tie ja sen jälkeen Perhelän osuuskauppa, sitten iso koivu, sen katveessa talo, jossa asui Heleniuksen mamma. Lopun rinteestä täyttivät rautatieläisille tehdyt asumukset.

Jos lähdetään Helsinkiin päin, tullaan pian Blixin mäkeen. Sen harjalla on ruutusotilas Uhleniuksen torppa, jossa asui hänen leskensä Ida, "Blikstin liita". Hänellä oli yksi tytär, Rauha, ja neljä poikaa, joista tunsin kaksi, Sulon ja Alpon. Idalla oli iloinen ja valoisa luonne. Pojat olivat musikaalisia ja huumoria täynnä. Kun Blixin mäeltä alkoi kaikua häitäin soitto ja laulu, tuntui ihan juhralta. Poikia kuunnelllessaan pikku-veljeni Simo oppi Emma-valssin jo potalla istuessaan. Alpon poika on tunnettu musiikkimies Jani Uhlenius. Uhleniuksen jälkeen muis-

tan vielä muurari Laakson talon. Laakson poika Armas putosi armeijassa hevosen selästä ja halvaantui. Komea poika. Meidän isä lahjoitti hänelle viulunsa, kun meistä lapsista ei ollut soittajiksi.

Kerron vielä naapureistamme rautatien länsipuolella. Maasto laski järvelle päin. Alapuolella oli matala, yksikerroksinen rakennus. Siinä asui Lönnqvistin perhe. Heillä oli hevonen, joten mies lienee ollut ajuri. Heillä oli tytär, Impi, joka avioitui Sipooseen. Heidän jälkeensä taloon muutti Sundell-niminen perhe jolla myös oli yksi tytär, kaunis Nina. Sisareni kävi heillä mielellään, kun siellä oli paljon kaunista tavaraa, jota välillä hänellekin lahjoitettiin. Sundellien jälkeen paikan osti Emil Bauer. Bauer aloitti liiketoimintansa tällä tontilla makeis-automaattien valmistuksella. Sitten hän laajensi sitä seppelenauha-, letti- ja kukkakoristenauhojen kutomisella ja lopuksi kangaskutomolla.

Muistelua nuoruuteni Järvenpäästä

Seuraava naapurimme Helsingin suuntaan oli sahanomistaja T. V. Harjuvaara. Rakennuksessa toimii nykyään englantilainen leikkikoulu. Harjuvaaran piha oli kaunis ja hyvin hoidettu, paljon marjapensaita ja omenapuita, kastelulammikko ja pieni mäennyppylä, jossa kasvoi mäntyjä. Se oli Paakkolanmäki ja samalla paikalla seisoi myöhemmin Sibeliuksen patsas, ennen kuin se siirrettiin Järvenpää-talon pihaan. Korkeiden portaiden sivussa kasvoi suuria seljapensaita ja Huvilatielle johtavan tien molemmin puolin runkoruusuja, jotka talvisodan pakkaset paleluttivat samoin kuin omenapuutkin.

Harjuvaaran talon yläkerrassa oli Järvenpään puhelinkeskus. Sen hoitajan toimi Mimmi Holm. Hän oli tarmokas ja toimielias nainen. Hänestä on kirjoitettu paikkakunnan vanhoissa muistelmissa. Hän oli kiltti ja nähtävästi hän piti lapsista. Joskus me naapurin pikku tytöt veimme hänelle ratapenkeen vilttejä kukkia tai vain paremman puutteessa edellisvuotisia kanervanvarpuja. Aina hän hienotunteisesti ilahtuneen näköisenä otti kimput vastaan ja aina me saimme palkaksi jotain hyvää. Muistan, että Järvenpään Yhteiskoulun kirjastossa oli paljon hänen lahjoittamiaan kirjoja. Ehkä hän paikkakunnalta pois muuttaessaan antoi niitä sinne. Köyhälle koululle ne olivat hyvään tarpeeseen. Kävin koulun kirjastossa usein. Muistan lukeneeni sieltä ainakin Leo Tolstoin kirjan Mistä ihmiset elävät.

Harjuvaaran jälkeinen talo, kaksikerroksinen puurakennus, kuului kirvesmies Mäkiselle. Mäkisen tati ompeli pojille kouluvaatteita. Meidän poikia harmitti, kun niiden puntit ulottuivat polven alapuolelle. Piti olla kasvunvaraa. Heillä oli kaksi poikaa, Eino ja Yrjö ja tyttö, Pirkko. Eino oli fiksu ja näppärä kassistään. Hän oli korkeintaan 15-vuotias, kun hän

vuonna 1928 teki meille kidekoneradion. Onnellisina me lapset kuuntelimme Markus-sedän lastentunteja. Kilpailu oli kova siitä, kuka kulloinkin sai sitä kuunnella, kun perhe oli iso ja kuulokkeita oli vain yhdet.

Meidän pihastamme keskustaan päin seuraavalla tontilla asui perheineen Matti Uusitalo. Hän oli Westermarckin palveluksessa maanmittarina, metsänhoitajana ja paljon muuna. Perheessä oli kaksi poikaa, Erkki ja Heimo, sekä tytär Helvi. Kerran sattui hauska tapaus: Kylän keskustassa oli hautajaiset, luultavasti Jokivuorella. Sieltä kuului virren veisuuta. Uusitalo oli leikkaamassa poikien hiuksia, ja hän oli sijoittanut pihalle peräkkäin tuolit, joilla pojat istuivat. Leikatessaan hänellä oli kädet vaakatasossa niin kuin kuoron jahtajalla ja veisuu kuului juuri siitä suunnasta. Pieni Eero-veljeni juoksi äidin luokse ja huusi: "Äiti, äiti tule katsomaan, kun Uusitalon setä opettaa poikiansa laulamaan!"

Uusitalon jälkeen oli Huvilatien, nykyisen Mannilantien, varrella vielä yksi iso rakennus. Muutama vuosi sitten käytiin Keski-Uusimaan palstoilla keskustelua siitä, mikä ja missä oli Järvenpään ensimmäinen elokuvateatteri. Se oli tässä rakennuksessa ja vastapäätä sitä oli tien toisella puolella Nuotion huonekalu- ja ruumisarkkuliike. Teatterin nimeä en muista, mutta siinä toimi myös Kanykoffin turkistehdas, tai ainakin perhe asui siinä. Eräänä yönä talo paloi maan tasalle. Muistan, kuinka pelkäsimme, kun tuuli toi koko ajan palavaa paperia ja muita aineita meidän talomme yli.

Haluan kertoa vielä läheisyydestä naapurien kesken. Kun vanhin veljeni, Vilho, sairastui keuhkotautiin 17-18 -vuotiaana ja joutui olemaan paljon parantoloissa, pikku-veljeni Simo nähtävästi kaipasi häntä, koska hän aina äidin leipoessa tahtoi leipoa Vilholle pullia. Kerran Vilholta tuli kortti, joka kuvasi merta ja taivasta, taivaalla iso risti. Simo katseli korttia, ei osannut vielä lukea mutta teki oman johtopäätöksensä. Kiireesti hän juoksi Uusitalon keittiöön, istui tuolille ja sanoi tädille vakavasti: "Nyt se meidän Vilho on sitten kuollut". Yhtä kiireesti Uusitalon mamma juoksi meidän äidin luokse surun osanottoon. Onneksi asia ei ollut niin. Kortti oli jonkin uskonnollisen yhdistyksen julkaisema. Jos Simolla pienenä oli vain yksi karkki tai muu hyvä pala, hän saattoi antaa siitä puolet minulle, vain minulle, sanoen "hyvä antaa vähästäkin, paha ei paljostakaan". Tätä lausetta olemme hymy huulilla toistaneet läpi vuosikymmenten aina silloin tällöin.

Pienenä, ehkä 7-8 vuotiaana, olin joulun tienoissa käärinyt pieniä paketteja veljilleni lahjaksi. Uusitalon Heimo oli meillä, kun pojat avasivat pakettinsa. Kun heillä ei ollut minulle mitään, taisin näyttää vähän apealta. Heimo meni kotiinsa, kääri omat vesi-

värinsä pakettiin ja toi ne minulle. Paha mieli hälveni, eikä kiltin naapurinpojan hyvä tahto koskaan unohtunut.

Vähän koulusta

Yläkansakoulun ensimmäisenä syksynä luokkani opettajana oli Maija Pohjanpalo. Kun hän sinä syksynä jäi eläkkeelle ja muutti pois, hän lahjoitti meille oppilailleen suuren määrän postikortteja, joita hän vuosikymmenten aikana oli saanut. Me olimme niistä hyvin iloisia. Eihän siihen aikaan, 1920-luvulla, vielä paljon kortteja ollut. Maija Pohjanpalo oli hieno opettaja. Hän ei milloinkaan lyönyt oppilaita karttakepillä sormille niin kuin jotkut muut opettajat. Kun hän johonkuhun pojannaskaliin kiukustui, hän otti pojan korvannipukasta kiinni, ravisti vähän ja sanoi: "Sinä viheliäinen".

En tunne koulujen nykyistä käsityön opetusta. Kansakoulussa saimme tottua ompelukoneen käyttöön. Ompelimme ainakin esiliinoja, tyyntiliinoja, jotka myös nimikoimme, ja kudoimme pitkävartisia sukkaa. Pojilla oli isojakin töitä. Opettaja Vilho Kilpinen oli hyvä puutyön ohjaaja. Eino-veljeni esimerkiksi teki viimeisellä luokalla, 11-vuotiaana, puisen sohvan. Se on vieläkin keittiössäni. 72 vuoden käytön jälkeen se ei hutise eikä tutise, eikä sitä ole tarvinnut koskaan korjata.

Ollessani yläkansakoulun kolmannella luokalla tuli kouluun maatalouskerho-neuvoja. Hän kehotti oppilaita ottamaan hoitoonsa viljelypalstoja. Hän kävi opastamassa pitkin kesää. Monet ottivat, minäkin sain kotiperunapellosta aarin verran. Kerhoneuvoja kävi monta kertaa kesässä tarkistamassa, miten palsta oli hoidettu ja kasvit kasvaneet.

Jokaisella kerholaisella oli pieni kirja, johon hän merkitsi tulokset. Työtä siinä oli, mutta kevääseen saakka riitti kodin ruokapöytään porkkanoita, punajuuria, lanttuja, kaalia ja kurkkuja. Tämä harrastus on minulla jatkunut koko elämäni ajan ja varmaan monella silloisella luokkatoverillakin.

Koulussa oli puulämmitys. Kaikissa luokkahuoneissa oli korkea uuni. Koulutuntien jälkeen piti järjestäjien kantaa seuraavana aamuna tarvittavat puut puuvajasta luokkahuoneisiin. En muista, kuka aamuisin hoiti lämmityksen.

Toistakymmentä vuotta sitten televisiossa kerrottiin Katajanokan koulun erikoisesta opetusohjelmasta. Lapset vietiin merenrantaan. Heillä oli omatekoiset haavit, jotka työnnettiin veteen. Sitten kaikki, mitä haaviin merestä tuli, tutkittiin. Soitin silloin koulutoverilleni Erkki Järviselle ja muistelimme, millainen meidän koulumme, Järvenpään Yhteiskoulu, 30-lu-

vulla oli: Kun työtöillä alaluokilla oli käsitöitä ja keskiluokilla 4 tuntia viikossa kotitaloutta, oli pojilla näinä tunteina sovellettua luonnontietoa. Se käsitti geologiaa, maanmittausta ja viitoitusta, karttapiirustusten perusteita harjoitustehtäviä suorittaen, puiden korkeuden arvioimista, meteorologia-havainnot ja niihin perustavia laskelmia, fysikaalisia analyyseja ja paljon päässä laskua, opintoretkeä Kotitalousopettajaopiston ja Paloheimon puutarhoihin ja paikkakunnan teollisuuslaitoksiin. Yläluokilla meillä kaikilla oli filosofian sijasta talousmaantiedettä ja puutarhaoppia. Pojilla kuului olleen myöhemmin yliopiston maantieteellisessä tiedekunnassa helpoaa, kun asioita oli pohjustettu näin aikaisemmin. Rehtori Raevuorella olikin koulun mainostekstinä: "Maaseudun huomiota ansaitsee Järvenpään Yhteiskoulu". Oppilaita oli sitten ympäri Suomea, kaukaakin.

Toinen merkittävä ja erikoinen opetusaine oli pikakirjoitus. Se oli neljännellä ja viidennellä luokalla pakollinen ja kuudennella ja seitsemännellä vapaaehtoinen. Muutamat oppilaista saavuttivat jo liikepikakirjoittajan todistuksen eli 60 sanaa minuutissa. Esimerkiksi minun aamunavauksissa, ne olivat silloin aamuhartauksia, luokkatoverini, Aure Saari, kirjoitti uskonnon maisteri Eva Backmanin puheet pikakirjoituksella muistiin. Rehtori Raevuori toimi eduskunnan pikakirjoittajana täysistunnoissa. Koulussa hänen piti opetuksen ja johtamisen lisäksi hoitaa toimistotyöt. Lopetettuani keväällä -38 opiskeluni hän pyysi minut avukseen koulun kansliaan. Palkkani hän maksoi omasta palkastaan. Näin meni syyslukukausi. Kevätlukukaudella hän lähetti minut konekirjoituskouluun Helsinkiin. Hän osti koululle kolme vanhaan kirjoituskonetta. Minusta tuli kesän ajaksi konekirjoituksen opettaja. Koneet olivat koko kesän käytössä ja minulla työtä. Kurssit olivat maksullisia, joten koululle tuli tuloja. Syksyllä jatkettiin kansliassa, kunnes marraskuussa -39 syttyi talvisota. Kun sodan päättymisestä ei ollut tietoa, rehtori antoi minulle vapauden etsiä itselleni toisen työpaikan.

Opettajat olivat nuoria ja innokkaita. He antoivat vapaaehtoisesti paljon ilmaisia matematiikan ja kielten tunteja kotonaan iltaisin. Koulu pärjäsi hyvin ylioppilaskirjoituksissa sitten, kun niiden aika kouluumme tuli. Koululla oli joka vuosi urheilukilpailut Keravan yhteiskoulun kanssa. Keravan joukkueeseen kuuluivat mm. sittemmin kuuluisiksi tulleet Niilo Tarvajärvi ja Topi Sariola.

Viidennellä luokalla sekä lukiovuosina kuuluin koulun vapaaehtoiseen lausuntakerhoon. Se kokoukui suomen kielen maisteri Kauko Heikkilän kodissa tiistai-iltaisin. Rouva Sylvi Heikkilä oli innokkaasti mukana. Kerhoon kuului myös Marjatta Mikkola, josta myöhemmin tuli kuuluisa lastenkirjailija Marjatta Kurenieni. Kerhoillan ohjelmassa jokainen

vuorollaan esitti itse valitsemansa ja harjoittelemansa runon. Sitten runon sisältö käsiteltiin ja esitys arvosteltiin. Lopuksi meille tarjottiin teetä hunajan ja leivonnaisten kera. Kerhoon kuului kymmenkunta aktiivista jäsentä. Illat olivat hyvin mieluisia ja mielenkiintoisia. Olen aina pitänyt runoista. Kansakoulussa opettaja pyysi minut korokkeelle lukemaan runon "Pohjanmaa", jonka on kirjoittanut V.A. Koskenniemi. Siitä se rakkaus alkoi. Kerran eräessä luokkakokouksessa luokkatoverini Martti Laiho kysyi minulta: "Vieläkö sä lausut runoja?" Minä vastasin: "Kyllä, lauantai-iltaisin saunan parvessa". Siellä tosiaan joku vanha runo vuosien takaa saattaa nousta mieleen ja muistan sen ulkoa.

Kaksi miellyttävää muistoa vielä kouluajoilta

Professori E.N. Setälä oli keväällä 1930 perustanut Suomen suvun instituutin Setälään. Pari luokkatoveriani kansakoulusta sai sieltä heti syksyllä työpaikan. Heidän työhönsä kuului eri teoksista valittujen otteiden leikkaaminen, liimaaminen ja järjestäminen suomalais-ugrialaista sanakirjaa varten. He asuivat Setälässä. Kun toinen näistä tytöistä oli varhaislapsuudesta asti ollut minun hyvä ystäväni, olin minäkin usein vapaa-aikoina siellä. Keväisin polskimme järvessä jäiden seassa. Eräänä syksynä pääsin mukaan sadonkorjuujuhlaan, jota vietettiin jossain tilan rakennuksessa. Siellä tanssittiin ja leikkittiin piirileikkejä. Professori Setäläkin oli jonkin aikaa juhlassa mukana. Satuina kai olemaan hänen lähellään, koska hän pyysi minut parikseen yhteen piirileikkiin. Olin yllättynyt ja äärettömän iloinen.

E.N. Setälä kuoli yllättäen talvella 1935. Me Järvenpään koululaiset muodostimme pitkän kunniakujan reitille, jota pitkin hänen arkkunsa kuljetettiin kotoaan Helsinkiin siunattavaksi. Tutkimuslaitos Suomen suku siirrettiin Helsinkiin.

Sairas isoveljeni Vilho kävi terveimpinä kausinaan metsällä. Pikkuveljeni Simo oli reipas poika ja kerran hän meni Sibeliukselle myymään jotain lintua tai jänistä. Siellä ostettiin ja luvattiin ostaa kaikki tämän laatuinen riista, minkä Vilho pystyy hankkimaan. Simo tuli niin rohkeaksi, että kun hänellä kouluaikana oli jokin rahankeräyslista, hän aina meni myös Sibeliukselle. Kyllä siellä keräyksiin osallistuttiin.

Vilho metsästi myös oravia. Niiden turkkien myynnistä hän sai vähän tuloja. Meillä oli siihen aikaan Kalle-niminen kissa. Se oli niin tarkka, että kun Vilho otti kiväärin seinältä, Kalle ampaisi hänen peränsä lähimetsään metsästämään. Se tiesi saavansa nyljettäessä oravan ruhon. Kerran meillä oli myös mykkä kissa. Se ei naukumalla pystynyt ilmaise-

maan itseään. Kun se ulkona ollessaan halusi sisään, se kiipesi ikkunan vuorilaudalta riippumaan ja katseli sisään. Tiesimme mennä avaamaan sille oven.

Minua pari vuotta vanhempi veljeni Eino oli meistä vilkkain ja elämänhaluisin. Kun äiti joskus katsoi olevan aihetta kurinpittoon ja lähetti Einon hakemaan vitsan, poika sen nöyrästi haki. Vitsan äidille antaessaan hän kiireesti pyysi: ”Äiti kiltti, anna anteeksi”. Taisi näin jäädä monet vitsat saamatta. Vanhempi veli, Vilho, lähti kyllä hakemaan vitsaa, mutta palasi vasta keskiyöllä, kun kaikki jo nukkui- vat. Einon värikkästä lapsuudesta on paljon juttuja. Rautatien varrella asuessamme ratapenkereen erotti rautatiestä iso oja, jonka ylitse vei pari keinu- vaa lankkua. Eino oli perin pieni, kun hän kerran karkasi pihasta kävelemään tälle lankulle ja putosi ojaan. Pää savessa ja yltä päältä kurassa hän kömpi tai autettiin sieltä ylös. Koko ajan hän hoki jotain aata poloa. Mutta kun hän oli turvallisesti penkereellä, tuli selvästi: ”aatana polovettä”. Pieni mies oli vihainen. Kun isän isä, Samuel-vaari, oli tul- lut meille, oli pieni mies mennyt sängyn alle ja lau- laa loilottanut: ”Samuli soitti sarvee, kaikki likat par- veen. Parvi rupes palamaan, Samuli likkoja halaa- maan”.

Veljet sanoivat minua Tykiksi

Meillä oli keittiössä leveä sänky. Eräänä iltapäivä- nä Eino makaili siinä, kun ovelta kuului koputus. Ei- no luuli, että oven takana olin minä ja huusi kovaa: ”Paska Tykki, tuu sisään vaan, mitäs siellä koputte- let”. Ovi aikeni ja sieltä tuli opettaja Kilpinen, hän- nen opettajansa. Sängyn vieressä oli avoin ikkuna. Vikkelästi poika livahhti siitä ulos. Eino kehittyi var- hain. Kun hän 14-vuotiaana oli miesten töissä las- taamassa lautoja taapeleihin Harjuvaaran sahalla, tulivat kuvaan myös aikamiesten tavat, tupakan- poltto ja tansseissa käynti, jossain vaiheessa myös alkoholi. Mutta monena talvena hän oli ainoa, joka toi perheeseen palkkarahoja.

Lapsuudenkodissa me lauloimme paljon. Lukuunot- tamatta äitiä ja Vilhoa meillä kaikilla oli hyvä laulu- ääni. Miehuusvuosien aikana Eino joskus innostui laulamaan armeijan aikaisia lauluja ja marsseja, erikoisen kauniisti myös siellä laulettuja virsiä. Sisa- reni Impi saattoi istua keinutuoliin, ottaa laulukirjan ja laulaa sen kannesta kanteen. Joskus oli jokin jännä romaani, jota kaikki halusivat lukea yhtä ai- kaa. Se, jolla kirja kulloinkin oli, piilotti sen poissa- olonsa ajaksi, jotta saisi sen heti palattuaan hal- tuunsa. Kerran kiistakapulana oli hyvin paksu, jän- nittävä opus, jonka Eino otti mukaansa ulkoves- saankin. Sitten hän piilotti sen niin ovelasti, että me toiset emme löytäneet, vaikka kuinka etsimme. Hän oli keksinyt laittaa sen yläkerran paistinuuniin.

Palaan vielä meidän isään, Frans Teodor Gustafs- soniin. Luultavasti jo nuorena miehenä hän on otta- nut nimekseen Aro. Äidin kertoman mukaan isä oli avioliiton alkuvuosina iloinen ja hyväntuulinen, tem- melsi ja hassutteli lasten kanssa. Sitten alkoi puna- kapina. Äiti kertoi isän olleen eräänä päivänä ra- dan varrella sijainneessa nahkuriliikkeessä ja tul- leen sieltä kainalossaan iso käärö nahkoja kengän- tekoa varten. Punaisten juna seisoj radalla. Isällä ei ilmeisesti ollut ollut aikomusta nousta siihen. Jos- tain syystä hän on sinne joutunut ja joutui sitten myös Suomenlinnaan. En tiedä, kuinka kauan hän siellä oli, mutta kotiin päästyään hän oli vuosikau- sia hyvin sairas mies.

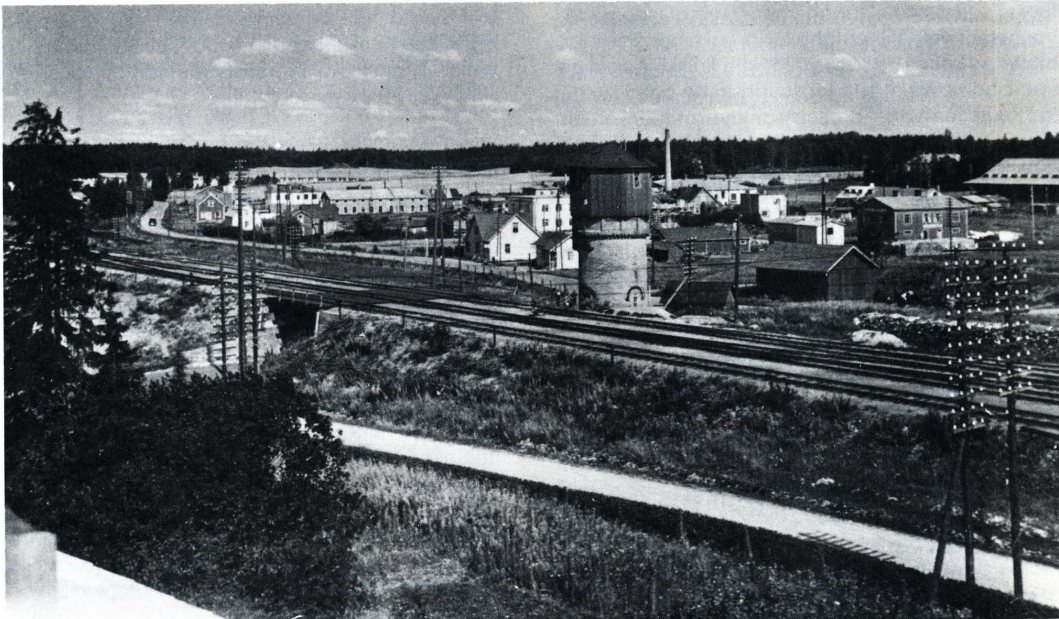
Suomenlinnasta päästyään isän piti suunnitella elä- mä uudestaan. Hän oli ollut vaihdemies, mutta VR:n palvelukseen ei kaartilaisia otettu takaisin. Isä opetteli muurarin ammatin. Useat lähiseudun tiilina- vetoista ovat isän käsialaa. Hän oli mukana myös joidenkin Järvenpään tehdasrakennusten muurauk- sissa. Itse hän urakoi ainakin Vihtori Lehtosen liike- rakennuksen kiviosan, jossa Järvenpään posti toi- mi monta vuotta. Mutta enemmän isä oli keskittynyt sisämuuraukseen, savuhormistojen, hellojen, pysty- uunien ja kaakeliuunien tekoon. Hän opetti tämän ammatin vanhemmille pojilleen ja monelle muulle nuorelle miehelle, jotka ensin olivat hänellä apupoi- kina.

Naapurissa silkkitehdas menestyi ja laajeni. Se tar- vitsi tilaa värjäämölle ja laitosmiesten asunnoille. Pitkään johtaja Emil Bauer esitti isälle tonttimme os- totarjouksia. Lopulta vuonna 1933 isä möi radan varrella olleen kotimme kiinteistöt silkkitehdaalle. Kolmannen omakotitalonsa isä rakensi Kytötien var- relle, noin kilometrin päähän rautatieasemasta. Ra- kennus on nyt 64 vuotta vanha, mutta pihalla kukki- vat ja tuottavat hedelmää isän istuttamat omena- puut ja vuoristokarviaismarja-pensaat.

Niin pitkälle kuin muistan, isä oli aina illat ja vapaa- ajat kotona. Hän ei kulkenut kokouksissa, ei ravin- toloissa eikä kuppiloissa, ei myöskään Alkossa. Jos alkoholia oli päässä tai taskussa, oli se joutunut sin- ne jonkun työkaverin tarjoamana tai myymänä. Isän toimissa arvostan suuresti sitä, että hän otti meille lapsilleen henkivakuutukset, kun vielä olim- me hyvin nuoria. Niiden maksut siirtyivät meille sit- ten kun aloimme itse ansaita tuloja. Meidän koti- kasvatuksemme oli vapaamielinen. Tiesimme, että ei pitänyt kovaa kokeneena Mannerheimista, mut- ta meitä ei painostettu mihinkään. Kotona ei puhut- tu politiikkaa. Me saimme kasvaa ihan omien mieltymystemme mukaan. Saatamme olla erilaisia, mutta hyväksymme toisemme sellaisina kuin kukin meistä on. Olen siitä hyvinkiitollinen.

Meeri Tuokko-Mansikka

Miten Järvenpää on muuttunut 50 vuodessa?

VR:n vanha vesitorni. Kuva noin vuodelta 1930.

Niin paljon että tuskin 50 vuotta takaperin pois nukuneet tuntisivat tätä entiseksi asuinpaikakseen, jos tänä päivänä heräisivät. Leikkittelen joskus tällä aja-tuksella kuten silläkin, mitä he hyväksyisivät, mitä hylkäisivät, mistä kiittäisivät, mistä moittisivat. Kii-tosta tulisi varmasti enemmän kuin moitetta.

Olen niin vanha järvenpääläinen, että voisin kertoa jotakin aina välirauhan ajoista asti. Pelkään että jo-takin karkaa tahtomattani tähänkin mukaan. Kat-seeni kääntyy nykyisin yhä enemmän taaksepäin, ja vastaukseni otsikoksi sopisikin paremmin; millai-nen Järvenpää oli 50 vuotta takaperin ja keitä oli-vat sen asukkaat? Rautatieaseman vierestä ovat kadonneet lehtikioski ja makeiskioski sekä penkit, joilla vanhemmat kiireettömät miehet istuskelivat usein päivisin puhuen politiikkaa ja parantaen maailmaa. Kaunis puisto on kadonnut parkkipai-kan tieltä. Ei ole enää asemapäällikön taloa kum-pareella aseman tuntumassa eikä rautatieläisten taloja radan molemmilla puolilla. Mutta ihmekös tuo, kun asemarakennuskin on siirtynyt sivuun enti-seltä paikaltaan.

Asemarakennuksen vieressä oli lehti- ja makeiskioski.

Toki on tullut uutta tilalle, uutta ja omaan aikaansa paremmin sopivaa. Onhan Järvenpäästä tullut täl-lä välin kaupunkikin. Entiset saviset kärrytiet ovat muuttuneet asfalttikaduiksi, ovat kohonneet kerros-talot ja entisten maanviljelijöiden pellot muuttu-neet rivitaloalueiksi, mitenkään unohtamatta se-kaan mahtuvia omakotitalojakaan.

Perhelän Joulumarkkinoiden avajaiset.

joistakaan olisi halukas vaihtamaan nykyisen hyvinvoinnin entisten aikojen vaatimattomuuteen ja niukuuteen. Tätä kysymystä ei voi edes asettaa nuorille, sillä he ovat syntyneet hyvinvointiin, jota olemme itsekin olleet innokkaasti luomassa ja jonka toivomme edelleen jatkuvan myös omalla kohdallamme, koska katsomme sen ansainneemme, vaikka emme enää ole vaikuttajia vaan sivustakatsojia.

Koulujen kaupunki Järvenpää on vielä nytkin. Nykyisin vain tulee vastaan yhä useammin sana kursitus tai uudelleenkoulutus johtuen siitä, että monia virkoja ja ammatteja on tullut tarpeettomiksi mutta uusia on tullut tilalle, jos ei muuten niin ainakin eri nimellä. Eikä ihmisellä enää riitä yksi opittu virka tai ammatti koko elämänajaksi näin nopeasti muuttuvassa maailmassa. Lisäytyvän vapaa-ajan myötä ovat kehittyneet viihdeteollisuus ja erilaiset harrastukset. Kaikkien mahdollisuus on kuntoilu. Entisinä aikoina olivat kaikki tiet kuntopolkuja eikä kävelyä tarvinnut lähteä harrastamaan, kun elämä pakotti siihen. Ei ollut muita kulkuneuvoja kuin juna ja linja-auto. Onhan toki muitakin kuntoilumuotoja kuin kävely, on halvempia, kalliimpia, vieläpä ilmaisia.

Tänne muualta tulleita kohtaan on Järvenpäässä oltu aina hyvin suvaitsevia. Ennen sotia tänne olivat tulleet tataarit. Heidän kielensä toi eksoottisen lisän täällä ennemmin vallinneisiin suomen ja ruotsin kieleen. Sotien aikana alkoi kieli rikastua Kannakselta

tulleiden emigranttien mukana venäjällä, virolla ja saksalla, puhumattakaan erilaisista murteista, jotka kaikki ovat nyt sekoittuneet jonkinlaiseksi sekamurteeksi. Miten monia kieliä täällä nyt puhutaankaan. Englannista on tullut nuorisolle melkein toinen kotikieli. Nykyiset suomalaisethan ovat hyvin kielitaitoisia muuallakin kuin Järvenpäässä. Luulen että eri rotuisten pakolaistenkin on ollut helppo sulautua tähän yhteisöön.

Jokainen sukupolvi tekee omat hyvät tekonsa ja omat virheensä. Monien kauniiden maisemien piilaaminen on ollut meidän sukupolvemme yksi virhe. Muistaneeko kukaan enää Loutinkallion kuppeella keväisin kukkineita tuomia tai Tervanokan uimarantaa, vain pari mainitakseni. Tuusulanjärven saastuttaminen on ollut meidän sukupolvemme suurimpia rikoksia luontoa ja jälkipolvia kohtaan, vaikkakin ymmärtämättömyyttämme. Vaikka nyt tekisi mieli toisinaan jarrutella päättäjiä liian huikeita suunnitelmia, miksi jarruttelisimme? Nykyiset päättäjät rakentavat itselleen ja tuleville järvenpääläisille tätä kaupunkia aina paremmaksi asua ja elää. Heilläkin on oikeus oppia omien virheitensä kautta. Meidän, jo sivusta katsojien, onkin nyt aika pyytää anteeksi omia virheitämme toteamalla, että tämän parempaan emme pystyneet mutta yritimme parhaamme.

50 vuodessa on kasvanut jo kaksi uutta sukupolvea, tiedon ja taidon omaavia. Näin kiivaasti kasvavassa kaupungissa kuin Järvenpää ovat tänä aikana elinkeinot ja elämisenmuoto kokonaan muuttuneet. Vanhaan ei ole paluuta ja hyvinvointi on helppo hyväksyä. Entisestä tulevat mieleen monet yksityiset elintarvikeliikkeet joissa naiset vaihtoivat kuulumisiaan. Kun ei ollut jääkaappeja eikä pakastimia, oli kauppareissu melkein jokapäiväinen asia, myyjilläkin oli aikaa toisinaan yhtyä keskusteluun. He tiesivät hyvin kuka oli laittanut poikansa sotaväkeen, kenestä tullut isoäiti, kenen kaivosta loppunut vesi jne. Kenelle nyt puhuu valintamyymälän kiireinen asiakas huoliaan? Perhelä oli hyvin hallitseva kauppa. Sen pienempiä sivumyymälöitä kasvoi kuin sieniä sateella. Jostakin laajenevasta yrityksestä saatettiin sanoa: Sehän paisuu kuin Perhelä. Valion meijeri myymälöineen oli myös suosittu, koska sinne tuli meijeriltä joka päivä vastakimuttua voita, jota tytöt punnitsivat asiakkaan haluaman määrän. Maitoa, kermaa, kimupiimää ja pitkäpiimää he mittasivat tonkista suoraan asiakkaiden astioihin. Maitopussien tulo oli suuri edistysaskel.

Meijerin paikalla on nyt kerrostalo. Sen ja nykyisen linja-autoaseman välissä oli vilkkaasti toimiva tori. Sen tarjonta etenkin kesäaikana oli paljon nykyistä toria runsaampi. Myllytien terveyskeskuksen seinällä on Kauko Huhdan maalaama taulu tästä vanhasta torista. Siitä voivat jotkut vanhat järvenpäläiset vielä tunnistaa joitakin henkilöitä. Siinä on

myös kioskimyymälä. Siellä myytiin kalaa ja maalaistuotteita kuten torillakin, mutta tämä kioski noudatti kauppojen aukiolo-aikoja. Siten töistä palaaivatkin ehtivät sinne ostoksille. Taas huokaan iloisena kiitoksen nykyiselle kauppojen pitkälle aukioloajalle sekä runsaalle tarjonnalle.

Palatakseni tauluun, siinä näkyy vanha aalloppi ja vanha vesitorni, jotka olivat ennen myllyä jonkinlaisia maamerkkejä. Vesitornin alapuolella oli sota-aikana pienen pieni kahvila, siellä tarjoiitiin teetä ja korviketta. Tarjoilijana oli nuori tumma Saara-tyttö. Siksipä pojat nimittivät tätä kahvilaa Saaran restaurantiksi. Minkälainen on kahvilakulttuuri tänään, senhän me jokainen tiedämme. Kenestäpä ei olisi mukavaa poiketa kesäisellä kadulla kävellessä terassille virvokkeita nauttimaan tahi kylmemmillä ilmoilla istahtaa hetkeksi kahvilaan. Järvenpäättä on sanottu tehtaiden ja koulujen kaupungiksi, eikä suotta. Tehtaita, pieniä ja keskusuuria on tullut, ollut ja menneet. Nopea teollistuminen on tuonut aivan erilaisia tehtaita ja tuotantolaitoksia tänne. Se on tuonut myös paljon asukkaita lisää ja varjopuolena työttömyyttä. Verstastyylisiä kiireettömiä, kodikkaita tuotantolaitoksia ei enää löydy. Eikä löydy enää niitä itsenäisen ammatin harjoittajia, joita olivat esim. kotiompelijat, räätälit, kutojat, modistit, hierojat, pyykkärit, puusepät ja monet muut. Onko se kaikki kaipaamisen arvoista, sitä sietää miettiä. Ainakin se on muistelemisen arvoista, kuten senaikainen kiireettömyyskin. Mutta tuskin kukaan meistä muisteli-

Tervanokan uimaranta 1950-luvulla.

